

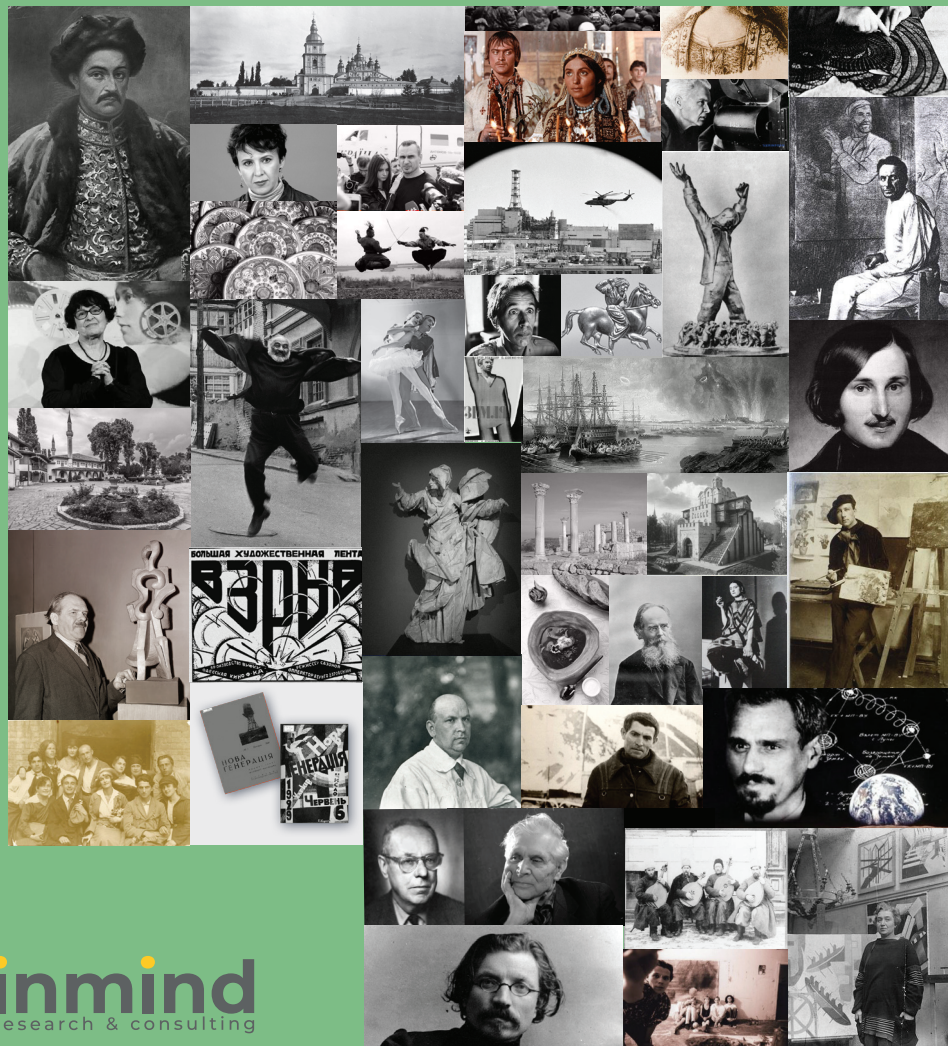
Аналітичний звіт
Сприйняття України за кордоном

Німеччина

Підготовлено дослідницькою компанією InMind для
Українського інституту

Автор тексту:
провідний аналітик InMind
Ігор Гусєв

Під редакцією
Надії Коваль та
Марини Ірисової,
Український інститут

ukrainian
institute

inmind
research & consulting

Зміст

I. Вступ: методологія дослідження.....	01
II. Сприйняття України фаховим середовищем.....	05
III. Сприйняття української культури та її місця у світовому контексті	21
IV. Особливості співпраці з українською стороною у сфері культури	41
V. Висновки та рекомендації.....	57
Додатки.....	64

I.

Вступ: методологія дослідження

Дане дослідження покликане виявити ставлення та очікування німецької фахової аудиторії до України, української культури та можливостей співпраці з Україною у сфері культури, освіти, науки, громадянського суспільства. Воно є частиною комплексного проекту, який охоплює 7 країн, визначених у Стратегії Українського інституту (далі - УІ) на 2020-2024 рр. як пріоритетні та важливі на 2020-2021 рр. Дослідження проводилося протягом липня-грудня 2020 року. Його результати буде покладено у основу подальшого планування напрямів, проектів та форматів роботи УІ, представників української культурної та дипломатичної сфери.

Увесь комплекс досліджень покликаний вирішити п'ять ключових завдань:

- З'ясувати поточне сприйняття України та української культури за кордоном, виявити специфіку окремих країн та культурних інституцій;
- Виявити очікування від України у сфері культурної дипломатії та попит на український культурний продукт;
- Окреслити можливі напрямки співпраці з Україною у сфері культури, освіти, науки, громадянського суспільства;
- З'ясувати поточне сприйняття УІ як агента культурної дипломатії України та виявити очікування від УІ у сфері культурної дипломатії;
- З'ясувати сприйняття цільовою аудиторією (далі - ЦА) окремих українських культурних феноменів.

Цільова аудиторія дослідження – це фахова аудиторія у сфері культури, освіти, науки, громадянського суспільства та культурної дипломатії за кордоном,

розділена на 7 підгруп:

- «Ключові агенти» – індивідуальні представники: фахове середовище, представники сфери культури, освіти, науки, громадянського суспільства (мінімум 3);
- «Ключові агенти» – інституційні представники: керівники провідних інституцій культури, освіти, науки, громадянського суспільства у ключових містах інших країн (державні та недержавні агенти) (мінімум 3);
- Представники владних інститутів відповідної країни, що опікуються культурою, освітою, наукою, громадянським суспільством, закордонними справами (міністерства, муніципалітети ключових міст, парламентські комітети тощо) (мінімум 3);
- Представники дипломатичного корпусу: послы інших країн в Україні (чинні та колишні) та послы і культур-аташе України в інших країнах (чинні) (мінімум 3);
- Представники міжнародних організацій, програм та інституцій (принаймні 1);
- Представники українського фахового середовища за кордоном (мінімум 3);
- Представники української діаспори (не є представниками українського фахового середовища за кордоном, але є активними учасниками громадського та/або культурного життя у діаспорі) (мінімум 3).

Тематично дослідження було спрямоване на фахову аудиторію зі сфер музичного мистецтва, візуального мистецтва, кіномистецтва, художньої літератури, академічних досліджень, перформативних/театрального мистецтва, освіти та громадянського суспільства. У цьому розрізі дослідження допомагає визначити, які ЦА є пріоритетними, легко або важко досяжними, з якими меседжами до них слід звертатись, в яких напрямках краще докладати зусиль у царині культурної дипломатії.

Основним методом дослідження були глибинні експертні інтерв'ю (далі - ГІ) з представниками цільової аудиторії, що проводилися німецькою або українською мовами. ГІ проводилися за опитувальником, що містив близько 20 питань. Вони стосувалися визначення спонтанних асоціацій респондентів з Україною, їхньої оцінки щодо сприйняття України у ширшому фаховому середовищі та серед населення Німеччини загалом, їхньої зануреності в український культурний контекст та думок щодо найперспективніших напрямів співпраці, досвіду співпраці з українськими колегами, основних джерел

знань, оцінки української культурної дипломатії тощо. Серед іншого, в ході інтерв'ю проводився замір рівня ознайомленості респондентів з 72 українськими культурними феноменами. Таке оцінювання проводилося за принципом ротації: у рамках кожного інтерв'ю респонденту пропонували оцінити своє знайомство з 24 феноменами з 72 (обраними за однією з шести ротаційних схем), що дозволило отримати достатню для якісно-кількісного аналізу кількість оцінок.

Загалом у Німеччині було проведено 21 інтерв'ю, з них 4 з індивідуальними ключовими агентами, 4 з інституційними ключовими агентами, 3 з представниками владних інституцій. 3 з представниками дипломатичного корпусу, 1 з представником міжнародних інституцій, 3 з представниками українського фахового середовища за кордоном, 3 з представниками української діаспори. Відповідно до структури опитувальника, респондентів просили не лише висловлювати власні думки та позиції, а й спробувати сформулювати свою інтерпретацію ставлення ширшої фахової спільноти та німецького суспільства загалом.

Пошук респондентів здійснювався з використанням контактів експертів-співробітників Українського інституту; контактів експертів-співробітників компанії InMind; методом «снігової кулі»: завдяки рекомендаціям та контактам респондентів, залучених у дослідження; а також за допомогою відкритих джерел (платформи, довідники).

Для охоплення якомога ширшого спектру думок і забезпечення збалансованості, під час відбору респондентів особлива увага приділялась **принципу різноманітності**:

- залучалось не більше однієї особи з однієї інституції (одного структурного підрозділу у випадку розгалужених інституцій);
- по можливості залучались експерти з різних регіонів країни;
- опитувались експерти і з досвідом безпосередньої взаємодії з українською стороною, і без такого досвіду;
- залучені експерти виявляли різний ступінь лояльності до України та українських агентів культурної дипломатії.

Інтерпретуючи результати дослідження варто додатково наголосити, що на запрошення дати інтерв'ю переважно відгукувались фахівці, які мають порівняно більше інформації про Україну і більше цікавляться Україною, тож його не можна вважати зрізом думок широких фахових кіл. Рекрутинг ускладнювався низьким рівнем відповіді на запит про участь у дослідженні, а найбільш складною для досягнення ЦА виявились представники владних інститутів і

дипломатичний корпус – домовленість про інтерв'ю досягалась лише через особисті контакти.

Насамкінець варто зазначити, що дослідження має пошуковий характер. Зібраний у ньому спектр думок різних груп фахової аудиторії, отримані інсайти та інтерпретації дозволять сформулювати гіпотези для перевірки у майбутніх кількісних дослідженнях УІ на тему сприйняття України та української культурної дипломатії за кордоном.

II. Сприйняття України фаховим середовищем

1. Основні асоціації з Україною

У німецьких респондентів асоціативний ряд із Україною має **здебільшого позитивне забарвлення**, однак відчутно бракує конкретики у позитивних асоціаціях, вони радше передають загальне відчуття від країни і людей. Натомість негативні асоціації прив'язані до конкретних явищ і подій. Через це спостерігається певний дисонанс: загалом позитивних асоціацій з Україною

більшість, але вони не мають «обличчя», а негативних конотацій меншість, але вони всі чітко окреслені в уяві експертів.

Респонденти неукраїнського походження часто згадують про Україну в двох площинах: з одного боку, **позитивні асоціації з країною загалом** – «має потенціал до розвитку», «велика за територією», «драйв» тощо. З іншого боку, хоча кількість негативних конотацій менша, вони присутні у відповідях майже всіх представників цієї ЦА. Йдеться передовсім про актуальні події і явища, зокрема про війну на сході країни, тимчасову окупацію Криму, зовнішньополітичні конфлікти тощо.

Загалом основними сферами, з якими асоціюється Україна, є (за частотою згадування):

- **соціально-політична** (Майдан, війна, тимчасову окупацію Криму тощо)

Майже всі експерти згадують про війну на Сході України і про те, що наразі це одна з найбільш висвітлюваних тем у ЗМІ.

Часто пригадуються і позитивні наслідки двох революцій: Помаранчевої та Революції гідності, як подій, що змінили вектор розвитку України в бік Європи, змусили привернути увагу світових ЗМІ до країни, зробили її помітною на фоні інших пострадянських держав.

Також у цій сфері часто виринають асоціації з міжнародною політикою і місцем України у Європі; респонденти зазначають, що варто більше приділяти уваги Україні саме через її унікальне розташування (на умовній межі між Сходом та Заходом) і поєднання різних культур.

«Багата культура, дуже турбулентна історія, тоді оце поєднання Сходу і Заходу, спрямування в обидві сторони – до Росії і до Європи... У мене таке враження, що це ще поки абсолютно недооцінюється»

— представник німецького фахового середовища.

- **природа країни та її міста** (експерти згадують про красиву природу, Київ, Львів, українські міста загалом) часто вражають німецьких експертів, а також часто фігурують у спогадах представників української діаспори і українського фахового середовища за кордоном.

Фактично згадки про природу України можна поділити на два напрямки: з одного боку це **захоплення і подив від краси** (наприклад, експерти гово-

рять про Україну як про країну з широкими ландшафтами, безмежними полями і лісами, що у порівнянні із Західною Німеччиною, яка дуже щільно забудована, просто вражає уяву), а з іншого – **неочікувані відкриття**, адже експерти не розраховували на такі пейзажі, зміни в містобудуванні тощо. Так, експерти згадують свій попередній досвід подорожей по Україні (зазвичай у 90-х роках чи на початку XXI століття) і порівнюють із нещодавніми подорожами, тому і відзначають зміни у розбудові міст, більш охайному ставленні до природи тощо (характерний коментар: коли експерт відвідував Львів, він був вражений історичними будівлями, рівнем сервісу, описуючи місто як чудове, і таке, що про нього мало знають люди в Німеччині);

- **сприйняття країни загалом** (часто виражають позитивні емоції, підкреслюють великий потенціал розвитку країни тощо), яке центрується на позитивних аспектах і на загальних роздумах про великий потенціал, який є в Україні, який вона ще може реалізувати у майбутньому.

Так, за словами одного з експертів, він пов'язує із Україною неймовірну креативність, до якої відносить креативність культурного та мистецького середовища, гастрономічного середовища (нові заклади), креативність людей, яка є протилежністю до пострадянського менталітету, креативність середовища ІТ, невеликих підприємств, які за найскладніших умов пробиваються на ринки. На думку цього експерта, саме про такі особливості країни необхідно говорити і демонструвати їх в Німеччині, у Європі;

- **громадянський сектор** (часті згадування про активне і жваве громадянське суспільство) і підприємницька активність згадуються в широкому контексті бажання «прогресивного класу» до змін, втілення реформ і допомоги в розбудові європейської країни, яка буде прямувати до Європейського Союзу. Це викликає захоплення у експертів і у певній мірі стимулює самих експертів більше цікавитися Україною і навіть брати за приклад активну роботу громадських організацій;
- **риса українців** (сердечність, активність тощо) згадуються дещо рідше, але завжди мають виключно позитивне забарвлення. Наприклад, думаючи про Україну, експерт уявляє собі широкі поля, красиві міста і церкви, хороших і радісних людей. Це скоріше свідчить про стереотипне і вкрай розмите уявлення про українське суспільство.

Очікуваним є **переважання позитивних асоціацій серед експертів-українців** (тут і надалі маються на увазі представники української діаспори і українського фахового середовища за кордоном). Ця ЦА демонструє загалом поєднання патріотичних (наприклад, прапор) і особистих (спогади

дитинства) асоціацій, яскраво виражене піднесення при згадуванні Батьківщини. Але при цьому спостерігається часте згадування і про поточні проблеми України, передовсім, більше через війну на Сході країни.

Також експерти з України часто зосереджують увагу на змінах в країні (наприклад, розвиток ІТ сфери, боротьба з корупцією, зміцнення проєвропейського курсу країни тощо) і на тих, хто ці зміни уособлює (в першу чергу молоді підприємці, ІТ фахівці, громадські активісти) – це перегукується і з асоціаціями експертів із Німеччини, які також підкреслювали сильний громадянський сектор у суспільстві.

Якщо говорити про **асоціації, які мають негативне забарвлення**, то вони зустрічаються поодинокі, і експерти радше приводять їх як **приклад асоціацій серед широких мас, а не власних поглядів**. Також вони ілюструють ті негативні явища в іміджі країни, з якими варто працювати, аби вони не поширювались у масовій свідомості. Це, передусім, проблеми політичного характеру і уповільнення реформування країни: корупція, політичні негаразди, вплив олігархів тощо. Але ці аспекти не є визначальними у спонтанному асоціативному ряді про Україну.

Феномени культури з'являються серед асоціацій **поодинокі**: сучасна література, вишиванка, фольклор загалом, українська кухня тощо. Серед прикладів згадування конкретних культурних постатей або явищ можна назвати такі (список не впорядкований за частотою згадування, адже повторних згадок майже не було):

- Письменники: С. Жадан, Ю. Андрухович, О. Забужко, Т. Малярчук, В. Рафєєнко, А. Бондар;
- Художники: Г. Нарбут, М. Приймаченко;
- піаніст О. Ботвінов;
- кіномитець О. Довженко;
- національна страва – борщ.

2. Загальне ставлення до України

Представники всіх цільових груп відзначають **низьку обізнаність** німців щодо України. Так, представники української діаспори зазначають, що для них було здивуванням, коли вони зіштовхнулися із фактом: до 2013-2014-го року німці не дуже відрізняли Україну від Росії.

Німецькі експерти вважають, що Україна з точки зору культури є «чистим аркушем» для Німеччини, а самі пересічні німці мають поверхові знання щодо України.

Незважаючи на загальну низьку обізнаність щодо України, опитані експерти зауважують, що **спостерігається значне її підвищення серед широкого загалу**. Цьому сприяли, передовсім, політичні події в країні – Помаранчева революція 2004 року та Революція гідності 2013-2014 років, тимчасову окупацію Криму і війна на сході країни. Якщо оцінювати особливості **ставлення пересічних громадян до України, то вони тяжіють до нейтральних або стримано позитивних оцінок**. Це пов'язують із кількома причинами:

- На думку експертів, **німці досить сильно центровані на власному порядку денному**, і дізнатися про інші країни вони більше можуть при проведенні спільних/ двосторонніх подій між країнами. Через те, що таких спільних проєктів між Україною і Німеччиною небагато (передусім, в культурній сфері), широкий загал і не цікавиться Україною.

«Чим цікавляться люди? – Собою. Нам потрібно шукати з іншими спільні точки перетину. Саме тому нам потрібно віднайти, де наші історії перетиналися. Нам треба шукати те, що вони знають, і через це до них виходити. І найважливіше, нам потрібно пов'язувати події в Україні зі світовим контекстом, ставити їх в контекст з загальними подіями, тоді воно буде цікаво і зрозуміло іншим.»

— Олександра Бінерт, засновниця, *Ukrainischer Kinoklub in Berlin*.

- Основними каналами **формування ставлення до України** у пересічних німців є **медіа**, домінуючим контекстом у яких є так звані теми 4К – криза,

Крим, корупція і війна (німецькою Krieg). І хоча на думку експертів, ЗМІ загалом у своїх матеріалах займають позицію на підтримку України, але майже весь порядок денний новин щодо України концентрується навколо цих тем, що призводить до зниження зацікавленості країною, а також перешкоджає створенню її позитивного іміджу.

Представники владних інститутів зазначають, що частота і характер **повідомлень у ЗМІ про Україну змінилися останніми роками**. До 2014 року Україна нечасто потрапляла до німецької преси, переважно у зв'язку з масштабними міжнародними заходами, в яких Україна брала участь та помітно успішно проявляла себе (наприклад, Чемпіонат Європи, Євробачення тощо) або резонансними подіями в Україні - як правило, негативного характеру (наприклад, політичні скандали). Після Майдану про Україну стали частіше згадувати в німецькій пресі. Але повідомлення мають неоднозначний характер. З одного боку, зазначається, що в Україні існує активне громадянське суспільство, проводяться реформи, а з іншого боку, повідомляється про корупцію, і про війну на сході України, про конфлікти і протистояння з Росією.

Представники українського фахового середовища за кордоном вказують на те, що пересічні німці схильні сприймати Україну як непередбачувану країну (особливо у контексті останніх президентських виборів). Але відчувається тенденція підсилення інтересу до культурної, політичної і соціальної сфери України. Експерти цієї ЦА відзначають, що **Україна вже пройшла етап географічної локалізації**. Багато німців, яким від 20 до 45 років, які вже відвідували Україну, знають, що це за країна, де знаходиться, коли була створена, подорожували різними містами (Київ, Львів, Одеса). У багатьох німців також є колеги по роботі, знайомі українці, що підсилює інтерес до культури та історії України.

Водночас, експерти з інших цільових аудиторій зазначають **спад цікавості до України в контексті теми воєнних дій на Донбасі**, адже ця тема втратила новизну, тому увага суспільства переключається на більш актуальні теми, наприклад, на президентські вибори у Білорусі.

«Мушу вам сказати, що інтерес до України трохи спав. Звичайно, 2014, 2015, 2016 роки – це все була дуже велика хвиля піднесення, зацікавленості: що відбувається в Україні, для чого, чому? Зараз воно трошки пішло на спад, оскільки потім почалася криза в Сирії, і Німеччина була дуже активно зайнята

питанням біженців. Звичайно, Україна ніде не зникає, в їхній уяві, тому що це дуже важливий партнер, попри все. Але порівняно із попередніми роками, інтерес трохи спадає. Я б не сказала, що це байдужість, це – своєрідне «недо-помічання», тому що є інші проблеми»

— представник українського фахового середовища за кордоном.

Варто відзначити дуже низьку поінформованість широкого загалу про український культурний продукт. Більшість не знає відомих історичних постатей України. Однак зберігається зацікавленість до сучасних українських спортсменів, у першу чергу – це боксери брати Клички. ЗМІ продовжують досить активно висвітлювати їхню діяльність, що дозволяє нагадувати про Україну широкому загалу.

Серед інших тенденцій, які відзначають експерти, є **пожвавлення туристичних поїздок до України.** Це важлива сфера дозвілля для німців, у такий спосіб вони відкривають для себе нові країни. Молодь частіше відвідує Україну і загалом серед тих, хто був в Україні, переважає виключно позитивне ставлення – навіть більше: спостерігається певний «розрив шаблонів» на тлі того, як її висвітлюють у ЗМІ. Зазвичай від України очікують брак цікавих туристичних місць, певного занепаду інфраструктури, поганого сервісу, непривітного ставлення до іноземців тощо – тоді як під час подорожей по Україні усе навпаки.

Менш проявленою, але важливою на думку експертів тенденцією, є **висвітлення в німецьких ЗМІ питань націоналізму й історичних дискусій в Україні.** Експерти зауважують: варто мати на увазі, що ці теми є дуже чутливими для німецького суспільства; і хоча вони визнають, що такими темами легко маніпулювати, вони присутні в широкому обговоренні і мають певний вплив на образ України, особливо серед громадян старшого віку.

«У молодіжній групі, про яку я щойно говорила, [ставлення] до України є дуже позитивним. У людей старшого віку, я би сказала, воно варіюється від нейтрального до негативного. Негативне – через ситуацію з війною, через повідомлення в пресі про націоналізм, також про Майдан. Часто

говорять про ультранаціоналістів, про півострів Крим повідомлялося, що більшість населення була за приєднання до Росії... Тут є багато моментів, які є цікавими, але в сприйнятті мають негативний відтінок»

— Гелен Геррітсен, директорка, кінофестиваль goEast.

Окрім цього на ставлення до України впливають і регіональні аспекти Німеччини, це зауважують зокрема експерти з громадянського сектору і представники владних інститутів. Східні землі схильні більш критично ставитися до країни, адже місцеві ЗМІ, соціальні мережі широко висвітлюють російський погляд на історію України, а саме твердження про «державний переворот» під час Майдану, «громадянську війну» на Сході України тощо. Росія досить активно просуває власне бачення того, що відбувається в Україні, і це має вплив на певну категорію громадян Німеччини, наприклад на російську діаспору і тих, хто відчуває ностальгію щодо НДР. Хоча, на думку експертів, цей вплив обмежений, адже поширюється в локальних ЗМІ і/або соціальних мережах, часто спікерами є політичні сили, які мають фінансову підтримку з Росії, але не мають реального впливу в країні. У Західній Німеччині такі тенденції або не простежуються, або мають відверто маргінальний характер.

Представники української діаспори підкреслюють, що для створення позитивного чи об'єктивного іміджу України необхідно стимулювати боротьбу проти російської пропаганди.

«У Німеччині, і саме в нових федеральних землях чи в колишній НДР існує приязне ставлення до Росії. Я думаю, що велика кількість німців сприймає Україну як перешкоду. Є гармонія, яка раніше існувала з Росією, а тут прийшла Україна і хоче бути чимось самостійним, руйнуючи цю гармонію»

— представник владних інститутів.

На противагу досить стриманому ставленню до України серед пересічних громадян, фахові середовища вирізняються доволі сильним позитивним ставленням до України. Це пов'язано передовсім з їхніми неодноразовими візитами до України, під час яких сформувалось позитивне ставлення до кра-

їни, яка сприймається як «заряджена на зміни», «енергійна», «сучасна» тощо. Представники фахових кіл відзначають помітні зміни як у розвитку країни загалом (наприклад, розбудова інфраструктури), так і в культурній сфері (сучасні українські виконавці, письменники тощо).

Фактично німецьке фахове середовище зараз є одним із промоутерів України, адже воно активно говорить про країну в позитивному ключі під час приватного спілкування і сприяє налагодженню зв'язків між країнами, пропонуючи власні ініціативи щодо співпраці.

На думку **інституційних та індивідуальних агентів**, співпраця з Україною у фаховому середовищі перебуває на початковому етапі, але є перспективною. Так, експерти відзначають зацікавленість німецьких університетів у добре підготовлених українських студентах та науковцях для майбутньої співпраці. У сфері культурної співпраці (музика, кіновиробництво тощо) експерти вказують на невисоку поінформованість фахового середовища про Україну та можливі спільні проекти.

Разом з тим, експерти час від часу відзначають власний помітний фаховий інтерес до України, яка приваблює активністю поточних процесів як у вимірі міжнародної політики, так і в культурній сфері, де формуються нові напрями, прослідковується прагнення до експериментів і новаторства. Окрім цього серед експертів прослідковується і відчутне емоційне ставлення до України, прагнення долучитися до міжнародної промоції України та її надбань (передовсім у країнах ЄС), євроінтеграційних процесів.

«Бажання і жага робити щось нове, чи в підприємницькій сфері, чи в ресторанному бізнесі, чи в роботі громадянського суспільства, чи в укріпленні і зміцненні держави – ця енергія [в Україні] для мене є дуже особливою... Можна сказати, що ми, перебуваючи начебто в центрі Європи, можемо дуже багато чому навчитися від начебто периферії: чому те, чого ми тут досягли, є таким цінним, і чому це варто зусиль. І я думаю, ми можемо дуже багато чому навчитися від цієї енергії, яку привносить молоде покоління, яке народилося в 90-

их та 00-их роках, тобто виросло вже після Радянського Союзу.»

— Мартін Вальдес-Штаубер, драматург, Münchner Kammerspiele.

Серед представників **владних інститутів Німеччини** ставлення до України різняться. Так експерти (політики, журналісти тощо), які фахово займаються Україною, часто захищають Україну від російської пропаганди і закликають до більш диференційованого підходу в оцінках подій, що відбуваються в Україні. Саме такі експерти намагаються привнести проукраїнську точку зору в дебати, оскільки російська точка зору часто домінує, адже в Німеччині не так багато експертів, які виказують бажання і мають змогу фахово коментувати події в Україні. У цих фахових колах переважно обговорюються два великі тематичні блоки: війна і реформи. Конфлікт на Сході розглядається, як конфлікт між Україною та Росією, який відбувається на території України, але був розпочатий Росією. Також активно обговорюються реформи в подоланні корупції, роль НАБУ і НАЗК, ситуація навколо Конституційного суду.

Представники **дипломатичного корпусу, міжнародних організацій** відзначають однозначну підтримку України. Після того, як Україна підписала Угоду про асоціацію і зафіксувала у Конституції свій шлях в напрямку європейської та євроатлантичної інтеграції, дипломати прагнуть допомагати і підтримувати Україну на цьому шляху. Позиція німецьких дипломатичних кіл по відношенню до України відображається у підтримці територіальної цілісності країни (вони засуджують анексію Криму, яка суперечить міжнародному праву).

Представники **української діаспори та українського фахового середовища за кордоном** підкреслюють зусилля українців, які проживають у Німеччині, щодо репрезентації української культури.

«Люди, які мають справу з українцями тут, по роботі, як правило, позитивно ставляться до України взагалі, бо саме ми, діаспора, робимо цю картинку позитивною. Бо, як правило, українці тут досить інтегровані, тобто всі, майже всі, кого ми тут знаємо, всі працюють і мають добрий імідж серед колег і т. д. І через нас ми запрошуємо людей відвідати Україну, і всі в захваті...»

— представник української діаспори.

Представники української діаспори особливу увагу приділяють відокремленню образу України, української мови, культури від Росії. На їхню думку, незважаючи на відкритість німців до пізнання української культури, все ще відчувається вплив проросійської пропаганди. Революція гідності та війна на Сході України сприяли консолідації та активізації української діаспори у Німеччині. Також останнім часом представники української діаспори вказують розчарування через брак підтримки з боку України, що призводить до зменшення інтенсивності українсько-німецьких стосунків. Наприклад, спілка одного представника української діаспори змінила напрям своєї активності: зменшила гуманітарну допомогу і кількість політичних заходів або дискусій, які також відвідували німці.

Пов'язані з Україною теми, які згадуються експертами як такі, що можуть бути потенційно цікавими (теми ранжовані відповідно до частоти згадування в інтерв'ю респондентів з різних ЦА – від найбільш до найменш згадуваних):

Туризм

Респонденти вказують на наявність загального інтересу німецького населення до туристичних подорожей та відкритість до нових країн. Відповідно, на їхню думку, саме туристичні подорожі можуть стати вихідною точкою для більш детального знайомства з країною.

Представники всіх цільових аудиторій вважають туризм найбільш цікавою та перспективною українською темою. Експерти зауважують, що Україна має величезний, невичерпний туристичний потенціал, адже може задовільнити різні туристичні напрямки, від екскурсій містами до вивчення природи під час подорожей селами, горами тощо.

Історія України

Рефлексія і переосмислення спільної українсько-німецької історії (часто згадується тема Другої світової війни).

Історія України є однією з найцікавіших тем практично для всіх опитаних експертів. Експерти з різних цільових аудиторій акцентують увагу на тому, що історія України складна, але багата на події і у певному сенсі повчальна, наприклад, своїми формами поліетнічності. Тому, якщо історію України презентувати у контексті її зв'язку з європейською історією, вона викликала б значний інтерес у багатьох німців. Представники української діаспори зауважують, що важливо шукати точки перетину в історії України та Німеччини.

Саме висвітлення спільної історії в Другій світовій війні визначається як найбільш актуальна тема представниками дипломатичного корпусу та індивідуальними агентами.

Культура в широкому сенсі

Теми, які не пов'язані з політикою і питаннями міжнародних відносин, які дозволяють уникати гострих політичних тем. Особлива увага приділяється трансформації культурної спадщини від радянського суспільства і залежності від Росії, до пошуку національної ідентичності, українській креативності, самобутності, незвичності.

«Я думаю, що [пошук національної ідентичності в країнах Східної та Центральної Європи] після розширення ЄС на Схід дещо недооцінювався в Західній Європі. Часто не враховувалося, як важливо займатися власною культурою і історією.»

– Гелен Геррітсен, директорка, кінофестиваль goEast.

Відзначається тенденція підвищення інтересу до наступних тем:

- **Українська кухня**

Представники української діаспори зауважують, що німці виявляють помітний інтерес до гастрономічної культури інших країн;

- **Українська мода і дизайнери**

Представники української діаспори та дипломатичного корпусу виявляють інтерес до теми української моди та вказують на перспективність цього напрямку (з точки зору уваги та інтересу німецької аудиторії) за умови його систематичної підтримки;

- **Українська музика**

Передусім представники української діаспори та індивідуальних агентів (які є фахівцями у сфері музики та співпрацюють з українськими музикантами) зауважують важливість просування сучасної української музики у Німеччині. На їхню думку, сучасні українські композитори абсолютно не представлені в Німеччині, так само практично нічого не відомо і про сучасну українську музику.

ІТ сектор і стартапи (Інноваційні продукти України, креативна економіка в широкому розумінні.)

Представники української діаспори зазначають про значний потенціал в ІТ-сфері, оскільки, за їхніми спостереженнями, німецькі компанії мають помітний досвід співпраці з українськими фахівцями, що створює додаткові можливості для просування українського ІТ-продукту. Водночас індивідуальні агенти декларують зацікавленість у більш інтенсивному діалозі у сфері ІТ.

Молодіжний обмін між країнами

Індивідуальні агенти зауважують, що молодіжний обмін, молодіжні табори, партнерства між містами мають також інтенсифікуватися, оскільки такі контакти на рівні пересічних людей є дуже важливими, і в них теж варто інвестувати. Представник міжнародних програм підкреслив важливість теми спільних культурних програм та поглиблення співпраці.

Освіта

На думку експертів високий рівень підготовки українських студентів, аспірантів, викладачів, наукових співробітників відкриває можливості для майбутньої співпраці та культурних обмінів.

Екологія

Представники української діаспори відзначають зацікавленість темою екології в Україні та можливої допомоги в покращенні екологічної ситуації.

Країни, які зараз найбільш цікаві для експертів, та місце України серед цих країн

Основний фокус уваги представники різних ЦА спрямовують **на країни, де зосереджений їхній професійний інтерес**, – поточна спеціалізація, спільні проекти, робочі контакти та візити. Переважно це країни Європи, для когось Західної, для когось – Східної та Центральної: Франція, Австрія, Польща, Румунія, країни Балтії. Рідше – Близький Схід: Ізраїль, Сирія, Туреччина, Саудівська Аравія.

На фаховий інтерес впливає також **мовний аспект**; наприклад, експерти, які володіють іспанською мовою, спрямовують професійний погляд не тільки на Іспанію, а також на країни Латинської Америки: Аргентина, Чилі, Мексика. Слід зазначити, що інтерес до країн Латинської Америки висловлювався неодноразово: за оцінками експертів, цей регіон пропонує оригінальний сучасний культурний продукт (зокрема, у сфері літератури, музики), у Німеччині

функціонують культурні інституції, які його представляють, він цікавить пересічних німців як екзотичний туристичний напрямок.

Окрім країн, на яких експерти безпосередньо спеціалізуються, у фокусі уваги зазичай перебувають впливові гравці:

- країни, які вважаються такими, що задають світові тренди, мають розвинену демократію, високі фахові стандарти у різних сферах (до таких, як правило, відносять США, великі країни Західної Європи);
- країни, що активно впливають на формування порядку денного у Європі, активні суб'єкти міжнародного права. До цієї групи відносять як вищезгадані країни, так і Росію, яка, як зазначають експерти, демонструє прагнення впливати на сусідні країни, активно просуває свої наративи та культуру в цілому, і опосередковано впливає на ситуацію у Європі (наводять приклади дотичності РФ до воєнних дій у Сирії, Ірані, що спричиняло хвилі біженців). Рідше в якості вагомого гравця у ЄС згадують також Польщу.

Увагу експертів привертають і **країни, в яких відбулись в нещодавньому минулому або тривають досі процеси суспільно-політичних перетворень**. Інтерес до таких країн виникає у зв'язку з прагненням слідкувати за опосередкованим впливом таких процесів на баланс сил у Європі або дослідити причини, особливості перебігу та наслідки таких суспільно-політичних трансформацій. До когорти таких країн відносять країни Східної Європи (тут часто згадується Україна, рідше Білорусь), Центральної Азії, Арабського світу.

З огляду на міграційні процеси в країнах Західної Європи, зокрема у Німеччині, на думку окремих експертів, варто враховувати і відповідний культурний вплив, що виникає в результаті таких процесів (наприклад, вплив арабської культури), та може проявлятися як у повсякденному житті пересічного населення Німеччини, так і впливати на фахове середовище (що, своєю чергою, може трансформувати і окремі фахові інтереси).

Разом з тим, на фахову увагу експертів до тих чи інших країн та регіонів очікувано впливають і **особисті інтереси та прихильності**. Іншими словами, якщо на особистому рівні конкретна країна викликає позитивний емоційний відгук, спогади, вражає проявами культури, історією тощо, відповідно, той чи інший експерт буде схильний промотувати цю країну як у фаховому середовищі, так і приватному колі спілкування (так, наприклад, респонденти згадували Францію, зокрема Париж; Японію; країни Азії; а також Україну, де, як правило, знаходять непересічні аспекти як в історії (наприклад, Чорнобильська катастрофа), так і в культурі (сучасні письменники, наприклад С. Жадан).

З огляду на інформацію щодо країн фахового інтересу, отриману в ході інтерв'ю, можна простежити певну тенденцію: якщо академічне, освітнє фахове середовище більше схильне орієнтуватись на провідні країни, що мають чимало ресурсів і напрацювань в цих сферах, то представники мистецького середовища (сфера музики, літератури, кіно, перформативних мистецтв) демонструють більше відкритості і навіть прямої зацікавленості щодо країн, які можуть запропонувати новий свіжий погляд або унікальний культурний продукт, а також поділитись досвідом, якого не мають країни з довготривало стабільною соціально-політичною ситуацією, розвиненою економікою тощо. У цьому контексті експерти висловлювали зацікавленість музикою таких країн, як Мексика, В'єтнам, Філіппіни, Португалія, Туреччина; кінематографом Центральної Азії та країн Балтії; літературними творами латиноамериканських письменників (чилійських, аргентинських).

Оскільки низка опитаних експертів спеціалізується на Східній Європі, країнах постсоціалістичного табору, Україна цілком очікувано перебуває у полі їхніх пріоритетів (йдеться про представників владних інститутів, дипломатів, окремих індивідуальних та інституційних агентів).

«[Тема України у фаховому середовищі] є, звичайно, важливою тільки в тих місцях Німеччини, де існує східно-європейська компетентність. Там Україна, дійсно, має своє значення»

— представник німецького фахового середовища.

Спектр причин, з яких Україна привертає до себе увагу:

- **Важливість траєкторії розвитку України для майбутнього Європи.** Повернення України до авторитаризму або перебування під російським впливом буде сприйматися як відчутна поразка для європейської демократії. Крім того, Україна декларує і потенційно може стати членом ЄС та НАТО, а це разом із важливим географічним розташуванням призводить до того, що країна поступово стає більш помітною у Європі;
- Україна **цікава/потенційно цікава власне з точки зору сучасної культури**, завдяки тому, що окремі експерти, які мали досвід взаємодії із українською стороною, помічають останніми роками пожвавлення діяльності в українському кінематографі, музиці, театральному мистецтві – появу нових творів, виконавців, заснування нових творчих колективів та інсти-

туцій (як-от музичні гурти, сучасні театри), креативність у освоєнні нових підходів та напрямків у творчості.

Якщо говорити про експертів-українців, очікувано, що вони декларують досить виражений інтерес до України, передовсім як до Батьківщини: слідкують за новинами України у різних сферах, в тому числі за представленням української культури за кордоном. Серед країн фахового інтересу вони згадують:

- **Німеччину**, де зосереджена їх поточна професійна діяльність;
- **Польщу** як сусідню і дружню до України країну;
- **Росію, Грузію** як зразок ефективної культурної дипломатії: активна комунікація, різностороння діяльність;
- **Польщу, Литву, Грецію** у контексті можливих спільних з українцями культурних заходів;
- **Хорватію** як країну, близьку до України у контексті подібних проблем у відносинах з сусідніми країнами. Водночас зазначається, що хорватська діаспора у Німеччині є гарним прикладом активності і політичного впливу;
- Одилично – **Велику Британію**.

III.

Сприйняття української культури та її місця у світовому контексті

1. Сучасна культура України та культурна спадщина України — обізнаність, зацікавленість, загальна характеристика.

Як і у загальному ставленні до України, щодо української культури спостерігається **розбіжність між сприйняттям фахового середовища та сприйняттям широкого загалу**. Експерти вказують на наявність цікавих культурних явищ сучасної України, з конкретними прикладами, і водночас визнають, що пересічні німці досі мало обізнані про українську культуру. Так, експерт-журналіст, який цілеспрямовано займався українською тематикою, зауважує, що не може спонтанно назвати українські культурні явища, які були б присутні у свідомості широкого загалу німецького суспільства.

«Українська культура є цікавою, але їй не завадило би стати більш помітною. Особливо на тлі того, що люди в Німеччині особливо не розрізняють Україну та Росію.»

— Гелен Геррітсен, директорка, кінофестиваль goEast.

Відвідуючи Україну, знайомлячись із її культурним продуктом, німці (і пересічні, і фахівці) бувають приємно здивовані високим рівнем українського культурного середовища: йдеться, насамперед про враження від ключових міст (Київ, Львів тощо) – від їхньої архітектури, туристичних локацій, культурних закладів, стилю життя молоді, що цілком відповідає європейським трендам, атмосфери креативності у підприємстві. Однак на масовому рівні у самій Німеччині поки немає усвідомлення того, наскільки розвиненою і сучасною у своїх проявах є українська культура.

Типова оцінка, яку висловлюють експерти: українська культура у Німеччині присутня, але вона – нішева, для фахівців, для обмеженого кола тих, хто цікавиться нею, і для діаспори.

Слід зазначити, що представники української діаспори та дипломати набагато більше занурені в українську тематику порівняно з представниками інших ЦА, регулярно беруть участь у заходах, пов'язаних з Україною, і тому проєктують власне уявлення про те, що у Німеччині явища української культури досить помітні, на німецьку аудиторію також, певним чином переоцінюючи представленість української культури, оскільки згадані заходи є здебільшого локальними і дотичними до власне української діаспори та невеликого кола зацікавлених Україною німців, не зачіпаючи широких верств населення. В той же час німецькі фахівці більш обережні в оцінках обізнаності німців з українською культурою, навіть у рамках власне фахових середовищ. Крім того, за визнанням самих німецьких експертів, якщо вони виявляли до України фаховий інтерес у межах своєї сфери діяльності, це не означає, що вони обізнані із українськими здобутками і в інших сферах культури. Із цього можна зробити висновок, що комунікацію різнопланових культурних явищ, пов'язаних з Україною, можливо і доцільно орієнтувати у тому числі на представників фахових середовищ, які уже мають уявлення про український культурний продукт або мали досвід взаємодії з українськими фахівцями.

У контексті української культури експерти насамперед згадують такі напрямки (за спаданням інтенсивності згадок):

Сучасна література

Добре помітна принаймні у видавничому колі. Експерти згадували у зв'язку з українською літературою видавництво Suhrkamp Verlag (йшлося про те, що у цьому видавництві вважають українську літературу чи не найцікавішою у слов'янському просторі), видання міжнародного проєкту MERIDIAN CZERNOWITZ (який, за словами експертів, просуває якісну, цікаву українську літературу). Зазначалось, що у Німеччині уже сформувалась когорта пере-

кладачів, котрі спеціалізуються на українській літературі (німців або німецькомовних, які вивчили українську мову).

Згадувались українські автори, чиї твори перекладаються німецькою: насамперед Ю. Андрухович, С. Жадан, А. Курков, також О. Забужко (цих письменників вважають міжнародно відомими), Т. Малярчук. Одиничні згадки: Ю. Прохасько, Н. Сняданко.

Окремі експерти зазначають, що багато українських авторів у 90-ті роки минулого століття брали участь у літературних резиденціях у Німеччині, знають німецьку мову, їх запрошують для участі у дискусіях, у медіа є інтерв'ю з ними;

Класична література

Насамперед М. Гоголь, М. Булгаков (російськомовні, але пов'язані з Україною, що для деяких німецьких експертів свого часу стало відкриттям), Т. Шевченко, Леся Українка, одинично – І. Франко, П. Загребельний. Одиничний, але характерний коментар: експерт був вражений, коли дізнався, що письменник Леопольд фон Захер-Мазох народився у Львові. Базуючись на цьому прикладі, а також на коментарях щодо М. Гоголя, М. Булгакова, можна зробити висновок, що ряд літературних діячів, що мають стосунок до України, далеко не завжди сприймаються німецьким фаховим середовищем в українському контексті;

Музика

Насамперед сучасна з елементами фолку – «ДахаБраха», «Dakh Daughters», Мар'яна Садовська (згадувалась не тільки як музикантка, а й як культурний амбасадор України). Також називались співачки alyona alyona, сестри Тельнюк. Німецькі експерти, які мають досвід роботи у Києві, а також представники української діаспори згадували гурти/виконавців «Океан Ельзи», «ОНУКА», «Друга Ріка», «Воплі Відоплясова», «Los Colorados»;

Стосовно класичної музики звучали окремі згадки представників дипломатичного корпусу, владних інститутів про те, що у Берліні і у Мюнхені у рамках концертів класичної музики часто виступають українські колективи і солісти. Із персоналій у контексті класики одинично згадувалась диригентка О. Линів, що дала у Німеччині кілька концертів з молодіжним оркестром;

Українська кухня

Експерти неодноразово згадують українську гастрономію (зокрема, спираючись на досвід відвідування України), але розходяться у думках, наскільки відомими є українські страви для широкого загалу у Німеччині. Крім того, як

зауважив один з експертів, українську кухню наразі можуть плутати із російською;

Кінематограф

Згадуються О. Довженко (жив у Берліні, і у цьому місті є його меморіальний будинок), С. Параджанов (із ремаркою, що хоча він і не народився в Україні, але з Україною асоціюється також), К. Муратова, О. Сенцов (у контексті міжнародної кампанії по його визволенню із ув'язнення у Російській Федерації), Одеський міжнародний кінофестиваль. Зазначалось, що Мюнхенський кінофестиваль практично кожного року демонструє український фільм, і це слугує показником того, що українська кінематографія відповідає сучасним трендам у цій сфері;

Сучасні театри

Центр Сучасного Мистецтва «ДАХ»/ В. Троїцький (і у контексті спільного проєкту з театром Münchner Kammerspiele), PostPlayТеатр, Київський академічний театр драми і комедії на лівому березі Дніпра, Дикий Театр;

Фестивалі

Насамперед літературний проєкт MERIDIAN CZERNOWITZ, що характеризується як відомий у фахових німецьких колах, а також згадувався у контексті організації турів українських письменників у Німеччині. Також були названі мультидисциплінарний фестиваль сучасного мистецтва ГОГОЛЬFEST, міжнародний літературний фестиваль Книжковий Арсенал, міжнародний фестиваль документального кіно Docudays UA;

Мода

Вишиванка (у тому числі використання мотивів на основі вишиванки у сучасному одязі); роботи молодих українських дизайнерів, чия продукція успішно продається у Берліні;

Архітектура

Сакральні споруди (церкви, монастирі); цікаве сполучення стилістично різноманітної архітектури у містах, що розвивались під впливом культури різних країн, у складі яких свого часу перебувала Україна;

Авангардне мистецтво 20-х років ХХ століття

Наприклад, О. Архипенко, чий меморіальний будинок є у Берліні;

Науковий внесок України (оцінка неоднозначна)

На відміну від ситуації у мистецькій сфері (література, музика тощо), де навіть за незнання конкретних творів і персоналій експерти очікують наявності в Україні якісного культурного продукту, стосовно наукової сфери уявлення про успішність України у опитаних експертів недостатньо сформоване. Прозвучали тільки окремі згадки щодо української науки, із яких можна припустити деяку обізнаність про успіхи українців у точних і технічних науках. Так, представник академічного середовища визнав, що утруднюється назвати прізвища українських спеціалістів за своїм фахом (економіка); при цьому зазначив, що у його навчальному закладі працювали науковці з України, добре підготовлені у сфері точних наук. Інший приклад: представник владних інститутів розповів, що з цікавістю ознайомився із брошурою про українських винахідників, яку отримав у Посольстві України, хоча наразі не пригадує конкретні персоналії винахідників.

Окрім названого вище, варто навести явища української культури, які згадувались одинично:

- **сучасні галереї**, розташовані у м. Києві, роль яких у промоції сучасного образотворчого мистецтва експерти вважають важливою: зокрема Національний культурно-мистецький та музейний комплекс «Мистецький арсенал», «The Naked Room», галерея сучасного мистецтва «ЦЕХ», Арт-центр Павла Гудімова «Я Галерея». Ці галереї відомі експертам, які мають досвід перебування в Україні.
- **живопис**: творчість художника А. Криволапа;
- **персоналії та явища, пов'язані з історією**: історик Я. Грицак; Бабин Яр (згадано у контексті дискусії про концепцію меморіалу у м. Києві, якою зацікавився експерт);
- **музейний проєкт** – виставка колекції історичних коштовностей з Криму у м. Бонн;
- **міські субкультури** так званих «гопників», «хіпстерів».

Слід зазначити, що, оскільки багато опитаних німецьких експертів відвідували Україну, вони мали можливість значно розширити досвід знайомства із явищами української культури, спостерігати стиль життя українців, скласти таким чином загальне уявлення про культурне середовище принаймні у ключових містах України та передавати ці враження своєму оточенню.

Особливості сприйняття української культури, які демонструють українські експерти:

- зазначають, що в **останні роки** (після Революції гідності 2014 р.) спостерігається своєрідний **культурний вибух**: значний розвиток української культури, поява багатьох нових творів у різних сферах, нових імен у культурному середовищі;
- на відміну від німців, вони частіше **згадують українські культурні феномени, які апелюють до минулого**: народна музика і танець (наприклад, Національний заслужений академічний український народний хор України імені Григорія Верьовки), історичні діячі (М. Грушевський, С. Петлюра, В. Винниченко), представники культури, науки радянської доби (кінорежисер О. Довженко, поет В. Стус, конструктор О. Антонов, учений Б. Патон). На цьому фоні експерти зазначають, що чим молодше покоління української діаспори і чим менше часу минуло з моменту міграції, тим виразніший зв'язок діаспорян із новітніми тенденціями в українській культурі;

«Є дві діаспори... Є діаспора, яка залишилася тут з повоєнних років, тобто це літні люди, які народжені тут, у Німеччині, але їх батьки були українцями. Вони в післявоєнний час жили в таких собі «comround», де вони зберегли таку повоєнну українську культуру, тобто українську мову, музику, вишиванки. Ми їм зараз показуємо нову українську культуру. Постаті, які їх цікавили, трошки інші. Ми – покоління, яке приїхало 10, може, 20 років тому, ми вже приїхали з якимось «багажем», тобто з культурою, яку привезли вже з незалежної України. Це – трошки інше»

— представник української діаспори.

- тим не менше, експерти **називають додаткові персоналії із сучасної культури, які, на їхню думку, могли б зацікавити німців**, оскільки перебувають у руслі сучасних культурних трендів: у літературі це С. Андрухович, А. Любка, у музиці - гурти «Правиця» (сучасна музика з фолк-елементами), «Один в каное», агенція «Ухо», що вирізняється новаторськими підходами

у класичній музиці; у візуальному мистецтві Влада Ралко, Н. Денисенко, А. Романишин; майстри стріт-арту, муралів; у кінематографі О. Радинський (створює кінострічки у жанрі документалістики на стику із сучасним мистецтвом) тощо;

- **знають більше подробиць, які пов'язують українських культурних діячів та Німеччину** – деталей, які потенційно можуть зацікавити принаймні німецьких фахівців відповідної сфери. Наприклад, про один з найстаріших кінотеатрів Берліна, названий на честь фільму О. Довженка «Арсенал», про перебування у Берліні Лесі Українки тощо.

Говорячи про **попит на сучасну українську культуру**, експерти здебільшого визначають його рівень **у діапазоні від низького до середнього**. На базі власних спостережень стосовно присутності української тематики у дискурсі фахової спільноти і у суспільстві взагалі експерти припускають, що серед німецьких фахових середовищ, де обізнаність про український культурний продукт вища, виникнення зацікавленості ним є більш ймовірним, тоді як серед широкого загалу попит на українську культуру невисокий.

На думку експертів, описана вище ситуація склалась насамперед тому, що для створення попиту необхідна приваблива пропозиція. Експерти констатують, що наразі Україна володіє величезним культурним надбанням, але поки не може його належним чином презентувати.

«Я думаю, Україні не варто чекати, що хтось запитає, а що ви робите... Вона повинна сама виходити на ринок чи звертатися до Заходу і показувати, що ось тут є дещо цікаве»

— представник владних інститутів.

Для результативної презентації української культури, на думку експертів, **потрібна інституційна підтримка від держави**: розробка концепцій культурної промоції, налагодження системної і передбачуваної діяльності у просуванні культурних явищ, створення певних рамкових умов, у яких простіше та ефективніше налагоджуватиметься співпраця між культурними інституціями (зокрема, напрацювання програм взаємодії між інституціями у різних сферах), архівування культурної спадщини.

Попри те, що згадана вище системна діяльність у сфері культурної промоції згадується у контексті побажань на майбутнє, а не поточного стану справ, **експерти налаштовані оптимістично стосовно перспектив українського культурного продукту**.

Так, експерти, які добре знайомі з українською культурою та тісно співпрацювали із українцями, відзначають їхнє натхнення і творчий потенціал, цінують їхні прагнення до новизни, здатність навіть в умовах обмеженого ресурсу створювати цікаві культурні явища. За окремими спостереженнями, розвитку цих здібностей інколи заважає нестача професіоналізму, зокрема у презентації нових ідей, а також консервативність, яка дається взнаки у так званій офіційній культурі. Проте експерти частіше за усе висловлюють позитивні очікування стосовно діяльності представників української культурної сфери і готові відгукнутись на пропозицію співпраці від української сторони, якщо ця пропозиція відкриватиме нові фахові можливості.

Якщо говорити про попит на українську культуру серед населення Німеччини у цілому, останнім часом (до пандемії COVID-19, яка загальмувала культурні активності) у експертів складалось враження, що українська культура стає більш цікавою. **Один із індикаторів – попит у туристичній сфері, і тут ситуація оцінювалась як обнадійлива.** За спостереженнями експертів, Україна ставала усе більш помітною як туристичний напрямок, поки цьому не завадила пандемія.

З точки зору перспектив і шляхів української культурної промоції важливим видається нюанс, на який неодноразово звертали увагу експерти: **у формуванні інтересу до культурного продукту первинним є його якість, оригінальність, відповідність сучасним трендам, а не національна приналежність.** Як зазначалось, яскраво виражений усвідомлений попит на національну культуру конкретних країн для суспільної свідомості не характерний. У цьому контексті може йтися про цікавість до окремих сфер тих культур, які асоціюються із доведеною успішністю, масовою популярністю (наприклад, до певних проявів культури США, Великої Британії, Франції). З наведеного можна зробити висновок, що **у просуванні української культури слід відштовхуватись не від потреби в українському продукті, а від потреб і очікувань щодо культурного продукту в конкретних сферах культури** і йти назустріч цим потребам із власною пропозицією.

«У німецьких магазинах одягу є багато етновшивки, і нікому не спадає на думку, що це пов'язано з нашим культурним вибухом. Інформації, що українці цей тренд розпочали, не вистачає. Немає такого, що вони купують вишиванки і думають: «О, Україна!». Людям просто подобається цей стиль, і вони купують.»

— Тарас Левченко, представник української діаспори.

Пропонуючи культурний продукт високого рівня, Україна також підкреслить свою суб'єктність, рівноправне становище у ряду інших країн Європи, відмінність від Росії, яка досі не для усіх німців є очевидною.

На думку експертів, для залучення широкого загалу німців можу бути цікавим наступне:

- **масові**, найлегші для сприйняття **мистецтва**, що зачіпають емоційно: музика, кінематограф, театр (балет, що дуже популярний у Німеччині; опера);
- на побутовому рівні – **українська кухня**. Так, експерт-представник українського фахового середовища, зазначив, що українські страви (наприклад, борщ, вареники) могли б привабити німців як смаковими властивостями, так і легкістю приготування, оскільки не вимагають специфічних інгредієнтів і по суті своїй досить близькі до німецької кухні, не екзотичні. І як зауважив один з німецьких експертів, українська кухня вирізняється значною різноманітністю залежно від регіону походження, і це додатковий фактор для зацікавлення споживачів;
- **туризм**, яких виходить за межі популярних напрямків (Київ, Одеса, Львів) – оскільки у інших регіонах України також є туристичні локації, цікаві з точки зору архітектури, історичних пам'яток, природних ландшафтів.

Експерти зауважують, що при промоції українського культурного продукту у Німеччині варто також **звертати увагу на ті українські культурні явища, постаті, які є вже відомими у Німеччині** (наприклад, серед представників сучасної української культури - Ю. Андрухович, С. Жадан, української культурної спадщини - різдвяна пісня «Щедрик», М. Гоголь), та підкреслювати їх зв'язок з Україною.

При цьому доцільно врахувати, що, на думку експертів, для німців загалом є привабливими нові підходи до культури, осучаснення та збагачення новими смислами традиційних явищ:

- сучасна музика з елементами фолку, нова академічна музика;
- осучаснені варіанти національної кухні, кухня-фьюжн;
- актуальна мода з традиційними елементами;
- новаторство у театральному мистецтві;
- виставка/перформанс з інтеграцією різних творів мистецтва тощо.

Якщо підсумувати міркування експертів, у рамках культурної промоції **ні-**

мецькій аудиторії потрібно демонструвати явища і підходи, які можуть сприяти отриманню нових вражень, розширенню досвіду на побутовому і на фаховому рівні. Пропозиція оригінального культурного продукту сприятиме залученню до надбань української культури і фахового середовища Німеччини, і німецького населення в цілому.

2. Результати оцінки запропонованих культурних феноменів

З метою оцінки загального ступеня залученості експертів в український культурний контекст, респондентам були запропоновані для обговорення 72 феномени української культури, перелік яких включав визначні події в суспільно-політичному житті України, культурні явища різного порядку та персоналії – видатних культурних та політичних діячів. Під час інтерв'ю кожний експерт оцінював 24 феномени з 72, а саме визначав, наскільки добре знайомий даний феномен, а також, з якою країною феномен асоціюється передусім. Таким чином передбачався аналіз рівня обізнаності із культурними феноменами, а також чи сприймаються феномени як суто українські чи ж їхня приналежність до української культурної сфери на думку опитаної аудиторії є неоднозначною.

Загалом обізнаність із переважною більшістю запропонованих феноменів можна назвати низькою, особливо серед німецьких експертів. Експерти-українці краще поінформовані про ряд феноменів, але не можна сказати, що усі феномени їм знайомі набагато більше, ніж німецьким експертам.

Якщо говорити про тенденції, які виявлено у сприйнятті запропонованих культурних феноменів, то за рівнем знання та атрибуцією можна виділити кілька основних груп, що подані у таблиці нижче (результати оцінки та атрибуції певним країнам усіх 72 феноменів наведені у Додатку 1):

ВІДОМІ, АСОЦІЮЮТЬСЯ ПЕРЕВАЖНО З УКРАЇНОЮ

«Земля»
Олександра
Довженка

Київська Русь

Козаки

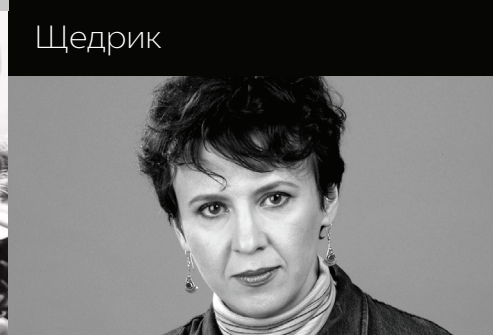
Щедрик

Українське декоративно-
ужиткове мистецтво

Олег Сенцов

Оксана Забужко

Борщ

Майдан

Сергій Жадан

Скіфи

Бабин Яр

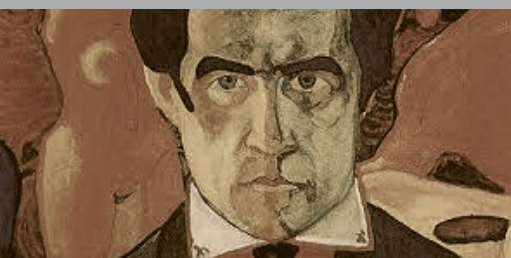

Софіївський собор у Києві

Голодомор

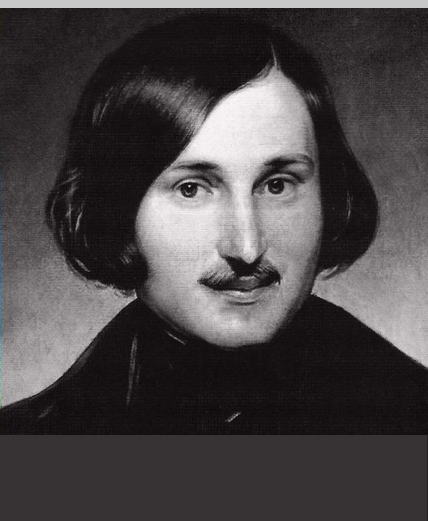
ВІДОМІ, АСОЦІЮЮТЬСЯ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ

Казимир Малевич

Чорнобильська катастрофа

Микола Гоголь

Кримська війна (1853-56)

Пауль Целан

НАЙБЛИЖЧА ЗОНА РОЗВИТКУ:
ВІДНОСНО ВИСОКИЙ РІВЕНЬ
ЗНАННЯ

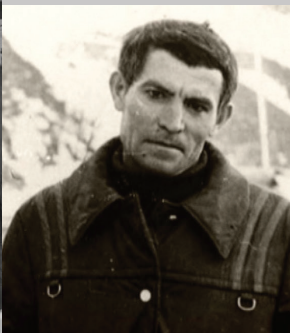
Іван Мазепа

Софія Крушельницька

Андрій Курков

Василь Стус

Володимир Вернадський

Іоанн Георгій Пінзель

"Земля" Олександр Довженко

Сергій Корольов

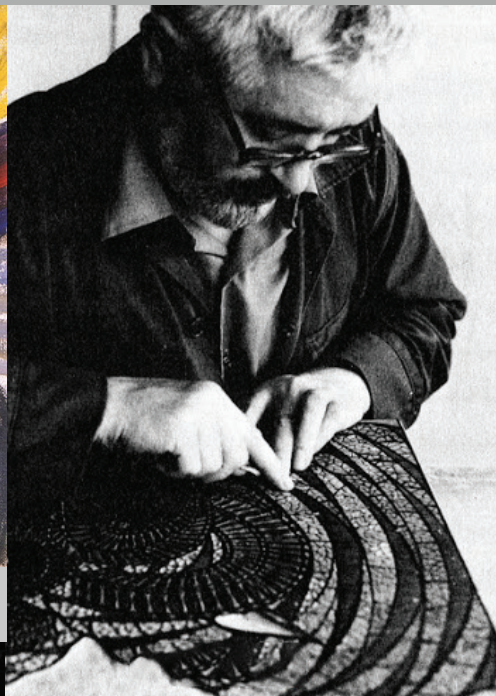
МАЛОВІДОМІ: ВИМАГАЮТЬ
ЗНАЧНОГО РЕСУРСУ ДЛЯ
ПРОСУВАННЯ

Броніслава Ніжинська

Олександр Богомазов

Яків Гніздовський

Юрій Кондратюк

ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління)

Дмитро Бортнянський

МАЛОВІДОМІ: ВИМАГАЮТЬ
ЗНАЧНОГО РЕСУРСУ ДЛЯ
ПРОСУВАННЯ

Яблонська Тетяна

Хайтарма

Давід Бурлюк

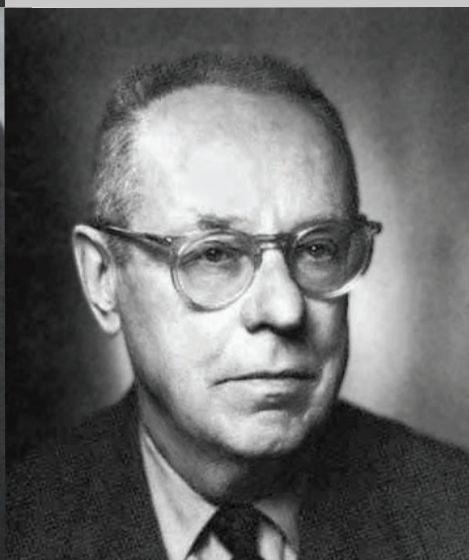
Василь Єрмилов

Бойчукізм

Соня Делоне

Георгій (Юрій)
Шевельов

Ступінь знайомства експертів із феноменами був різним – від знання тільки за назвою або наявності тільки найзагальніших відомостей до рівня обізнаності, який вони оцінювали як досить добрий – стосовно феноменів які з різних причин уже привертали увагу експертів.

Відносно більшу обізнаність експерти демонстрували стосовно таких феноменів, як:

- **Чорнобильська катастрофа, Майдан** – зокрема на власному досвіді згадують резонанс, який мали ці події;
- **персоналії із кінематографічної сфери:** насамперед О. Довженко, також С. Параджанов, одинично (за згадкою української експертки) – Дзига Вертов, із кінематографістів-сучасників – О. Сенцов (зазначалось, що про нього відомо в основному у зв'язку із міжнародною кампанією за його визволення із ув'язнення у Російській Федерації);
- **елементи народної культури і побуту**, які присутні у сучасному побуті: борщ як репрезентація української кухні; різдвяна пісня Щедрик/ Carol of the Bells; вишиванка, яка зокрема знайшла своє місце в актуальній моді;
- **сучасні письменники**, досить популярні у Німеччині: С. Жадан, О. Забужко.
- **Бабин Яр** – згадано у контексті дискусії щодо варіантів реалізації меморіалу у м. Києві, яка, на думку експерта, є актуальною, оскільки трактування подій у Бабиному Яру під час Другої світової війни є важливим для розуміння української національної ідентичності;
- **Голодомор** – був предметом професійного інтересу одного із експертів.

Ряд персоналій і явищ були співзвучні лише вузькопрофесійним інтересам окремих експертів, наприклад: культурно-мистецьке явище **бойчукізм**, творчість Володимира **Горовиця** та Валентина **Сильвестрова**.

Окремо варто зупинитись на коментарях і міркуваннях експертів-українців, які, з одного боку, краще знайомі із запропонованими феноменами порівняно з німецькими експертами, а з іншого – завдяки інтеграції у німецький культурний простір мають уявлення, які культурні явища можуть зацікавити німецьку аудиторію.

Так, українські експерти неодноразово висловлювались про те, що перспективними для представлення української культури у Німеччині феноменами є:

козацтво – унікальний український феномен, навколо якого можна створювати емоційно насичені наративи: йдеться зокрема про образ козаків як на-

ціональних героїв, про пригодницькі мотиви, вдалі для відтворення у масовій культурі. Також феномен козацтва є перспективним з точки зору диференціації від Росії, оскільки він свідчить про давні демократичні традиції в Україні;

Іван Мазепа і його часи – цікава історична доба, варта актуалізації у європейському дискурсі. Зазначалось, що у Західній Європі уже спостерігались сплески інтересу до цієї теми (зокрема, публікації у пресі, роботи кінодокументалістів), а отже є можливим і доцільним знову привернути увагу до особистості І. Мазепи;

історичні та архітектурні пам'ятки України, якщо подати інформацію про них у форматі, здатному залучити широку аудиторію – створювати документальні фільми (німці досить прихильні до такого жанру) або ж віртуальні тури.

З коментарів експертів також можна зробити висновок, що для просування культурних феноменів доцільно шукати точки перетину української та німецької історії та культури. Наприклад:

- звертати увагу на персоналії, життя або творча діяльність яких була пов'язана з обома країнами (наприклад О. Довженко та період його перебування у Берліні, німецькомовний поет Пауль Целан);
- шукати паралелі у культурних процесах Німеччини та України: наприклад, у 20-х роках ХХ століття («золоті двадцяті» та культурна революція, авангард), у кінці 80-х років ХХ століття (звільнення від комунізму) тощо. Зокрема, експертка-представниця діаспори розповіла, що у Берліні є автентичний будинок з українським гербом тризубом, де у міжвоєнний період з 20-х років ХХ ст. функціонував український науковий інститут – цей приклад свідчить про культурну взаємодію української та німецької сторони у минулому.

Експерти радили розширити перелік культурних явищ, які могли б репрезентувати Україну, за рахунок таких феноменів, як:

- **персоналії сучасників: письменники** (Ю. Андрухович), музиканти (гурти «Океан Ельзи», «Друга ріка», «Антитіла»), кінематографісти. Про це говорили і німецькі експерти, і українські;

а також, за пропозицією українських експертів:

- **митці-самородки** К. Білокур, П. Плитка-Горицвіт. Принагідно варто звернути увагу на зауваження однієї з експерток про те, що наразі серед фено-

менів замало діячів культури – жінок, тоді як було б доцільно дотримуватись принципу гендерної рівності у представленні української культури за кордоном;

- **історичні діячі** П. Могила (і відповідно заснований ним навчальний заклад Києво-Могилянська академія), П. Орлик (апеляція до поширеного нарративу про першу українську конституцію як до факту, що міг би зацікавити німецьку аудиторію);
- **архітектурно-історичні пам'ятки** на кшталт Ольвії; феномени, пов'язані із античною спадщиною на території України.

З точки зору розширення простору феноменів для репрезентації України за кордоном варто згадати думку одного з експертів про те, що здійснювати культурну промоцію України можливо також підкреслюючи такі особливості національного характеру українців, як відвага, прагнення свободи і справедливості. Для європейців, які декларують важливість цінностей, це може мати відчутне значення.

«Україна може презентувати свободу. Це, те, чому люди були на Майдані. Іноді німці забувають, що за демократію, за свободу потрібно боротись. Їм потрібно про це нагадувати, і цьому вони можуть у нас вчитися.»

— Олександра Бінерт, засновниця, *Ukrainischer Kinoklub in Berlin*.

Одним з аспектів сприйняття українських культурних феноменів фаховою спільнотою Німеччини є питання **феноменів, які однозначно з Україною не асоціюються**.

Німецькі експерти неодноразово згадували постаті на кшталт письменників М. Гоголя, М. Булгакова, кінорежисера С. Параджанова, які пов'язані з Україною біографічно або своїм доробком, але при цьому не сприймаються як суто українські культурні феномени. Судячи з оцінок запропонованих феноменів, таких прикладів доволі багато, зокрема, аналогічне сприйняття спостерігається по відношенню до О. Довженка, К. Малевича, С. Корольова, В. Горовиця, Пауля Целана.

Фахівці, відносно добре обізнані з українською культурою хоча б у найпопу-

лярніших її проявах, зазначають неоднозначний з точки зору національної приналежності статус ряду культурних діячів. Однак, судячи із відгуків експертів, наскільки вдасться обґрунтувати належність таких персоналій саме до України і **наскільки буде переконливим це обґрунтування для фахової спільноти – це дискусійне питання**, що вимагає додаткового вивчення.

Зокрема, прозвучала думка про те, що у міркуваннях про діяльність митців тих часів, коли Україна і Росія входили у склад однієї держави, важко зорієнтуватись, наприклад, хто з митців працював на території сучасної України, а хто був митцем Росії тощо: вони власне перебували у спільному на той час культурному просторі. Тому, як зазначив експерт, навряд чи виправдані спроби віднести таких культурних діячів тільки до однієї країни. В якості аналогії наводилось наступне: на думку експерта, кожний німець може ідентифікувати себе з Моцартом, проте Моцарт, власне, є австрійським композитором, тож у даному випадку скоріше йдеться про німецькомовний світ чи простір.

У той же час висловлювалось спостереження, що Росія і в минулому, і в даний час намагається знецінити здобутки української культури, просуваючи власні наративи про належність до російського культурного спадку досягнень тих діячів культури, які мають спільне з Україною минуле.

Із сказаного вище можна припустити, що більш вдалим підходом у презентації культурних феноменів, які можуть вважатись дискусійними з точки зору національної приналежності, є підкреслення їхніх зв'язків із Україною без наполягання на винятково українській їх приналежності (власне, це і буде відповіддю наративам, які намагаються закреслити український внесок взагалі). Зокрема, представники української діаспори та дипломатії зазначали, що необхідно докладати зусиль у комунікації для того, щоб, наприклад, К. Малевича та В. Горовиця не вважали відповідно тільки російськими або радянськими митцями.

Без прямого посилання на думки експертів, але з урахуванням негативних конотацій, з якими згадуються певні феномени (та ж Чорнобильська катастрофа, гіпотетично – Кримська війна 1853-56 рр.), варто припустити, що асоціація таких подій не тільки з Україною може бути виправданою і не вимагати корекції. У якій мірі доцільно пов'язувати феномени, що мають негативну конотацію, виключно з Україною - це одне з питань глобальної стратегії у культурній дипломатії, а саме: що доносити світу про Україну, яку тональність з точки зору співвідношення позитиву і негативу обрати у культурній промоції.

Підсумовуючи сказане експертами про запропоновані їм на розгляд українські культурні феномени, можна зробити висновок, що успішність у просуванні окремих культурних явищ та у формуванні бажаного образу України за кордоном у значній мірі залежить від того, які саме культурні феномени будуть обрані для активного просування і у рамках яких наративів вони будуть комунікуватись.

IV. Особливості співпраці з українською стороною у сфері культури

1. Найвний досвід співпраці та його характеристика

Практично всі респонденти мають досвід співпраці з українськими культурними агентами і здебільшого характеризують його позитивно.

Важливим форматом співпраці є **заходи за підтримки закордонних дипломатичних установ**. Серед найяскравіших прикладів такої співпраці респонденти згадували:

- **«Тижні України в Баварії» у 2019 році** – комплексний захід з метою представлення України, української культури у Баварії, що проходив другий рік поспіль після вдалого старту у 2018 році та передбачав проведення концерту гурту Dakh Daughters у мюнхенській філармонії Гастайг/Gasteig та Дні українського кіно у кінотеатрі Rio Filmpalast. Захід був організований завдяки співпраці та співфінансуванню Генерального консульства України в Мюнхені, Департаменту культури м. Мюнхен та Українського інституту. Експертка, яка згадувала цю подію, характеризувала її як успішну, аргументуючи це активною відвідуваністю (повні зали на всіх подіях), продуманим залученням аудиторії (обирались локації, що користуються попитом серед німецької аудиторії; запрошувались представники влад-

них інститутів міста Мюнхен), широким публічним розголосом та великою кількістю позитивних відгуків у соцмережах, встановленням партнерств в результаті заходу, можливістю зробити важливі висновки щодо проведення майбутніх заходів (так, наприклад, одним з висновків щодо проведення Днів українського кіно стало виявлення загального інтересу до українського кінематографу, потреби розширювати аудиторію та власне організація в результаті окремих показів в інших містах Німеччини).

- **Міжнародний проєкт із постановки у Донецьку опери «Летючий голландець»** у 2011 році, здійснений у рамках співпраці між Посольством ФРН в Україні, Генеральним консульством ФРН у Донецьку та Донецьким національним академічним театром опери і балету імені Анатолія Солов'яненка. Ідея проєкту належала Goethe-Institut та виникла в рамках викладання німецької мови для співаків Донецького академічного театру. Фінансову підтримку надали приватний український спонсор і Посольство ФРН в Україні. Цей захід характеризується як надзвичайно успішний завдяки вдалому втіленню та можливості зібрати разом представників сучасного культурного середовища України.

Згадувались також спільні заходи, організовані в Берліні посольствами декількох країн. Так, одна з респонденток прокоментувала концерт джазової музики, організований у 2010-х Посольством України та Посольством Литовської Республіки у ФРН, що об'єднав аудиторії, дотичні до кожного з посольств. На її думку, така співпраця є досить продуктивною, адже подібні спільні проєкти України з країнами-членами Європейського Союзу дозволяють розширити та поглибити її сприйняття у контексті належності до спільного європейського культурного простору.

Значну активність у взаємодії з Україною демонструють українська діаспора та українські фахівці у Німеччині. Зокрема:

- Проводяться **студентські обміни в рамках програми «MEET UP! Німецько-українські зустрічі молоді»** за участі асоціації «Вільна Україна Брауншвайг»/ Freie Ukraine Braunschweig e.V. У 2017 році студенти з Ганноверу та Брауншвайгу відвідували Тернопіль та Чернівці, тема обміну стосувалась екологічних проблем за заході України. У 2019 році студенти-германісти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка приїжджали до міста Брауншвайг з метою створення у співпраці з німецькими студентами фільму про це місто. Кожен такий проєкт закінчувався презентацією досягнень.

- Розвивається **формат обміну журналістами**: наприклад, україномовний журнал «Тиждень» ініціював таку активність, в рамках якої німецькі журналісти отримують досвід роботи в українських редакціях і навпаки.
- Представник української діаспори наводив приклад популярного серед української діаспори **формату двомовного журналу**, який видається для української діаспори за підтримки місцевої влади різного рівня (наприклад, інформаційно-розважального журналу Gel[:b]lau/ «Жовто-синій», який видається українською та німецькою мовою та містить статті про представників української діаспори у світі, новини у сфері культури тощо).
- У сфері кіномистецтва варто згадати **Український кіноклуб в Берліні/ Ukrainischer Kinoklub Berlin та асоціацію CineMova**, створені, відповідно, у 2009 та 2018 році представницею української діаспори Олександрою Бінерт. CineMova організовує в Берліні та Штутгарті щомісячні кінопокази актуального українського кіно з англійськими та німецькими субтитрами, проводить майстер-класи та інші події за участі зокрема українських фахівців, дотичних до сфери кінематографу. Діяльність CineMova має на меті привернення уваги німецької аудиторії до українського культурного продукту, українських наративів, урівноваження потужного впливу, який справляють агенти-транслятори російської культури у Німеччині. За спостереженнями експертки-засновниці CineMova, у культурному середовищі Німеччини відбувається постійна боротьба за можливість досягнути аудиторію за допомогою різного контенту, з різними меседжами щодо суспільно-політичної ситуації (також і міжнародної), тому для зміцнення українського впливу на настрої, які панують у культурному середовищі Німеччини, важливе збільшення кількості україно-орієнтованих проєктів, у співпраці з німецькою стороною.

Українські фахівці закордоном говорять також про **регулярні зустрічі** в межах/ за участю представників української громади:

- щорічні прийняття в Бундестазі, на які запрошують українських експертів і дипломатів, також людей з культурної та інших сфер;
- неформальні івенти українців – щомісячні зустрічі берлінської української спільноти, які також відвідують німці, що цікавляться Україною.

У підсумку варто зазначити, що активності української діаспори, безумовно, є цінними з точки зору консолідації громади українців за кордоном, але наразі у більшості своїй мають камерний характер і ґрунтуються на волонтерських засадах, тоді як масштабування української промоції, охоплення широких мас німецького населення вимагають інституційної підтримки.

Інші приклади проектів, згаданих респондентами, в окремих сферах

У сфері літератури

«Пауль Целан 100. Меридіан великого майстра німецької мови: Чернівці-Париж-Вічність 2018» – літературний проєкт, реалізований корпорацією Meridian Czernowitz та Літературним Целанівським центром у співпраці з німецькою спілкою Freie Ukraine Braunschweig e.V. за підтримки Culture Bridges, який в тому числі передбачав читання, дискусії, культурні вечори за участі українських сучасних авторів (Сергія Жадана, Андрія Любки, Тетяни Малярчук, Юрія Андруховича та інших) у Німеччині, які зібрали значну кількість відвідувачів та були висвітлені у ЗМІ.

Заплановане продовження цього проєкту у 2020 році було призупинено у зв'язку з пандемією COVID-19.

У сфері кіномистецтва

Проекти у співпраці кінофестивалю Центральної та Східної Європи goEast у м. Вісбаден з українськими кінофестивалями – Міжнародним фестивалем документального кіно про права людини Docudays UA, Київським міжнародним кінофестивалем «Молодість», Одеським міжнародним кінофестивалем – запрошення кожною зі сторін представників іншої на власні заходи. Співпраця характеризується як успішна: було створено нові можливості для знайомства та співпраці у фаховому середовищі.

Проведення шоукейсу з представлення нових українських фільмів – **UA Films Showcase в рамках Одеського міжнародного кінофестивалю**, за словами німецької експертки, яка згадала про цей проєкт, є вдалою ідеєю,

адже дозволяє іноземним експертам, які приїхали власне на фестиваль, додатково відвідати ще й український шоукейс.

У сфері музики

Заходи, організовані освітньо-концертною платформою сучасної академічної музики Kyiv Contemporary Music Days (КСМД). Проведення майстер-класу для українських музикантів у приміщенні Goethe-Institut та концерт в Art Ukraine Gallery в рамках міжнародного фестивалю сучасної академічної музики у 2016 році – характеризуються як успішні за рахунок вдалої організації. Участь у міжнародних

майстер-класах для композиторів у Лісабоні, організованих КСМД та Festival DME (Dias de Música Electroacústica) у 2018 році, в яких брали участь музиканти з різних країн (зокрема України) – також оцінюються позитивно як з точки зору організації, так і створених можливостей для подальшої співпраці.

NATIONAL UNIVERSITY OF
KYIV-MOHYLA ACADEMY

**ukraine
calling**

Cross-Sectoral
Capacity
Building

У сфері академічної співпраці та освітніх обмінів

Співпраця між Європейським університетом Віадрина у Франкфурті-на-Одері та Києво-Могилянською академією, що полягає в обміні досвідом з адміністративного управління за фінансування в рамках програми Erasmus.

Програма "Ukraine calling"¹ яка також реалізується в Європейському університеті Віадрина та передбачає семінари та воркшопи, на яких студенти можуть отримати знання про Україну.

1 Проект реалізується у співпраці з Німецькою асоціацією українців за фінансової підтримки Фонду ім. Роберта Боша.

У сфері розвитку громадянського суспільства

Проведення «Київських антикорупційних турів»², розроблених у співпраці фахівцями з України та Німеччини із запозиченням досвіду німецької громадської організації «Lobby Control».

Серед українських агентів, з якими відбувалася в минулому або досі продовжується співпраця з боку

німецького фахового середовища та закордонних українців, респонденти згадували: Український культурний фонд, Український інститут, Український інститут книги, Міністерство культури та інформаційної політики України³, Міністерство освіти і науки України, Книжковий арсенал, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Український Католицький Університет, Goethe-Institut у Києві, Міжнародний фестиваль документального кіно про права людини Docudays UA; Програму «MEET UP! Німецько-українські зустрічі молоді»; Музичну агенцію «УХО»; Центр Разумкова; Центр «Нова Європа».

Попри назагал позитивне враження, серед проблемних моментів, про які зазначають опитані:

- бюрократія, виражена формалізованість у процедурах з боку українських інституцій, пов'язана з наданням фінансування, яка вкрай негативно сприймається як німецькими, так і закордонними українськими агентами;
- брак або нестача фінансування проєктів з боку української сторони (представники діаспори додатково наголошують на нестачі інституційної підтримки проєктів закордонних українців з боку України, що змушує шукати грантову підтримку у Німеччині).

2 Проект Міждисциплінарного науково-освітнього центру протидії корупції (ACREC).

2. Перспективи співпраці

Респонденти декларують зацікавленість у майбутній співпраці з українською стороною та висловлюють ідеї щодо напрямів взаємодії у всіх сферах культурного співробітництва; деякі з них, за словами респондентів, вже знаходяться на етапі обговорень.

Експерти звертають увагу на важливі аспекти, які варто враховувати в майбутньому. Зокрема йшлося про важливість дослідження внутрішнього контексту Німеччини для більш ефективного планування заходів у сфері культурної дипломатії та налагодження двосторонньої співпраці. Експерти також наголошують на необхідності при розбудові такої діяльності втілювати принцип системності, робити більший акцент на розвитку довгострокових якісних програм, а не проведенні окремих заходів, мати на меті розвиток сталих культурних зв'язків між країнами. На підтвердження попередньої тези можна навести спостереження представниці німецького фахового середовища, що власне наразі співпраця з українськими інституціями хоча й є тісною, однак має переважно проєктний характер.

На додачу до цього німецькі експерти нерідко висловлювали очікування більшої активності/ ініціативи з боку України щодо співпраці та представлення української культури у Німеччині.

Серед представників діаспори та українського фахового середовища за кордоном нерідко лунало очікування, що українська сторона здійснюватиме підтримку та братиме участь у фінансуванні проєктів.

Зазначені нижче формати, на думку респондентів, є ефективними завдяки можливості представити Україну та її культуру та підвищити обізнаність про них в Німеччині, створити та поглибити професійні контакти, закласти основу для планування та імплементації нових ініціатив.

Професійна подорож в Україну, прес-тури характеризуються як надзвичайно перспективний формат за рахунок очікуваного позитивного ефекту від його втілення, а саме: безпосереднього представлення українського фахового середовища та відповідних сфер культури України німецьким фахівцям, які в разі отримання позитивного досвіду, в подальшому можуть стати своєрідними амбасадорами України у фахових колах Німеччини; крім того, такий формат сприяє встановленню професійних контактів для подальшої співпраці між країнами. Додатковими аргументами на користь такої характеристики є зворотній зв'язок від німецьких експертів, які мають досвід відвідування України та підтверджують позитивний вплив таких візитів на ставлення до України, а також наявність конкретного запиту/ інтересу з боку німецьких експертів щодо такої співпраці (в цьому контексті зокрема згадувались ні-

мецькі куратори сучасного мистецтва, музиканти тощо).

Для ілюстрації можна навести один з прикладів згаданого вище позитивного зворотного зв'язку від німецьких експертів. У 90-х роках під час візиту до України німецькі музейники спонтанно завітали до Національного музею літератури України та відвідали виставку, присвячену Василю Стусу та Аллі Горській, що призвело до започаткування співпраці Музею Берлінського муру/ Mauermuseum та Національного музею літератури України, в результаті якої в першому з них відбулась виставка, присвячена Василю Стусу, Аллі Горській та дисидентському руху в Україні з оригінальними предметами та фотографіями, що стала постійно діючою.

Водночас, розмірковуючи про такий формат співпраці, деякі респонденти зауважують наявність певних обмежень, що негативно впливають на можливість втілення таких проєктів, зокрема зарегульованість українського законодавства.

Програми обміну (професійні, освітні, молодіжні обміни) – практично всі опитані німецькі респонденти обізнані з таким напрямом двосторонньої взаємодії, акцентують увагу на його високій ефективності та декларують інтерес до такого формату співпраці, який дає можливість встановлювати та поглиблювати професійні контакти, обмінюватись досвідом між країнами. Водночас окремі респонденти зауважують, що варто приділяти більше уваги саме професійним обмінам, обов'язково двостороннім, тоді як молодіжні і освітні обміни уже відбуваються в рамках проєктів окремих навчальних закладів або громадських ініціатив.

Розвиток мистецьких резиденцій (представницею дипломатичного корпусу в цьому контексті як приклад згадувалась ініціатива з підтримки мистецьких резиденцій «Заправка», організована у співпраці Українського інституту, Українського культурного фонду та програми Європейського союзу «House of Europe»).

Спільні проєкти за участі української та німецької сторін: концерти, кінопроєкти, мистецькі, наукові проєкти, конференції за участі українських та німецьких фахівців, налагодження співпраці між університетами та ЗМІ обох країн тощо. В контексті цих форматів деякі респонденти знову ж таки зауважують можливі ускладнення, пов'язані з вже згадуваною бюрократією окремих інституційних агентів, що, відповідно, може негативно впливати на можливості співфінансування, тривалість таких двосторонніх проєктів та інші організаційні моменти співпраці.

Представлення української культури за кордоном через такі формати, як: виставки, концерти, шоукейси, конференції, цикли дискусій на обрані теми

про Україну або пов'язані з нею, кулінарна дипломатія.

Проведення комплексних заходів з представлення України, української культури у Німеччині – на кшталт згадуваних вище «Тижнів України в Баварії» або проведення днів України в рамках фестивалів у Німеччині.

Ефективним також може бути долучення до подій, організованих українською діаспорою у Німеччині (як приклад наводився концерт пам'яті Квітки Цісик).

Приклади окремих проєктів, що згадувались респондентами як перспективні

У сфері перформативних мистецтв

Представлення українського театру характеризується багатьма респондентами як напрям, який потребує розвитку: по-перше, за рахунок того, що наразі він є недостатньо широко представленим у Німеччині, по-друге – актуальна українська театральна сцена оцінюється як надзвичайно цікава та перспективна для представлення в Німеччині.

Серед згадуваних форматів:

- **представлення вистав українського театру** (в тому числі у незвичних локаціях – будівлях, що мають історичне значення, старих цехах заводів тощо, в рамках театральних фестивалів),
- **організація спільних німецько-українських проєктів,**
- **налагодження співпраці між українськими та німецькими театрами** тощо.

В якості конкретних прикладів одним з респондентів згадувалась:

- ідея організації ГОГОЛЬFEST на німецьку тематику у Мюнхені;
- ідея проведення театрального фестивалю Київ-Мюнхен, який би передбачав проведення фестивалю в Мюнхені та створення програми обміну для німецьких та українських фахівців. Важливим залишається питання пошуку фінансування такого масштабного проєкту.

Серед українських агентів, з якими є інтерес співпрацювати у цьому напрямі, називають: Київський академічний театр «Золоті ворота», Київський національний академічний Молодий театр, Київський академічний театр драми і комедії на лівому березі Дніпра, Дикий Театр, Центр Сучасного Мистецтва «ДАХ», ГОГОЛЬFEST, PostPlay Театр. Серед індивідуальних агентів: драматургиню, режисерку, сценаристку Наталію Ворожбит, театрального куратора ГОГОЛЬFEST Андрія Палатного.

У сфері кіномистецтва

Загалом експерти багато розмірковували про розвиток цього напрямку та можливі формати.

Покази українських фільмів за участі режисерів (як приклад наводився фільм «Забуті» та його режисерка Дар'я Онищенко, фільм «В. Сильвестров» режисера Сергія Буковського), **покази фільмів у музичному супроводі** (наприклад, «Земля» Олександра Довженка з музичним супроводом ДахаБраха). Такі заходи можуть бути організовані як окремі події або відбуватись в рамках кінофестивалів, що проходять у Німеччині (як приклад згадувався кінофестиваль у місті Штарнберг – Fünf Seen Filmfestival).

Водночас затребуваним також є створення субтитрів німецькою мовою для українських кінострічок.

«Потрібні субтитри німецькою мовою для українських фільмів, бо навіть тут іноді показують українські фільми на фестивалях з англійськими субтитрами. Багато німців і англійську не дуже розуміють, потрібно на німецьку»

— представник української діаспори

Проведення шоукейсів з представлення нових українських фільмів – на кшталт згаданого вище UA Films Showcase в рамках Одеського міжнародного кінофестивалю. Такий формат проведення невеликих подій з метою представлення української культури в рамках великих міжнародних заходів може бути ефективним не тільки для сфери кіномистецтва, а й інших сфер культури.

Організація проєктів з метою налагодження нетворкінгу між фахівцями, які відповідають за дистрибуцію фільмів: на думку однієї з респонденток, цей формат є дуже затребуваним, оскільки в Україні є кіно, яке потенційно може бути дуже цікавим для представлення іноземній аудиторії, але водночас – недостатньо можливостей для забезпечення його просування за кордоном.

У сфері музики

Представлення української музики в Німеччині:

- **сучасної української музики різних напрямів** через виступи, гастролі,

співпрацю з такими виконавцями як: ONUKA, Jamala, ДахаБраха, Dakh Daughters, Мар'яна Садовська;

- **класичної української музики** (як приклад наводилась «Лісова пісня» за мотивами однойменної драми-феєрії Лесі Українки).

У сфері візуального мистецтва

Організація **виставок з метою представлення українського візуального мистецтва**. Наприклад:

- фотовиставка, присвячена творчості Параски Плитки-Горицвіт;
- постійна виставка, присвячена Майдану та війні на сході України в Музеї Берлінського муру/ Mauermuseum, могла би бути доповнена виставкою, присвяченою Тимчасовій окупації АР Крим та м. Севастополя;
- перспективною називають й ідею виставки з метою презентації життя і творчості Олександра Архипенка у співпраці Музею Берлінського муру та Національного художнього музею України (адже кожен з музеїв має відповідні експонати), яка могла б проходити як в Берліні, так і в Києві;
- представлення молодих сучасних українських художників, наприклад, у співпраці з фондом ІЗОЛЯЦІЯ.

У сфері літератури

Представлення та обговорення творчості українських літераторів у Німеччині теж вважається продуктивним з точки зору донесення важливих меседжів про Україну. В цьому контексті згадують таких авторів як Андрій Курков, Сергій Жадан, Юрій Андрухович, Софія Андрухович, Таня Малярчук, Андрій Любка.

У сфері громадянського суспільства

Перспективною вважається співпраця з громадськими недержавними організаціями – як з тими, які локалізовані у Києві, так і регіональними – на думку одного з респондентів, така взаємодія дає можливість отримати всебічний погляд на суспільні та політичні процеси в Україні.

У сфері журналістики

Організація тематичних поїздок німецьких журналістів до України, присвячених, наприклад, окремим історичним темам, які й надалі продовжують залишатись важливими для німецької аудиторії та є дотичними до історії України

(наприклад, Голокост).

Представники української діаспори також наголошують на важливості проведення мовних курсів і публічних подій для популяризації української мови і культури, адже вбачають, що існує достатній інтерес до україністики серед німецького населення (хоча поки ця гіпотеза вимагає підтвердження).

Якщо узагальнити, то **практично за кожним із обговорюваних напрямків стоїть бажання і рекомендація налагоджувати спілкування між фахівцями.**

Такий формат як **аудіогіди** спонтанно не згадувався респондентами, а отже – обговорювався за ініціативою інтерв'юера. Ідея втілення таких проєктів загалом сприймається позитивно та оцінюється передовсім як іміджева кампанія, однак на думку окремих респондентів, така ініціатива все ж є більшою мірою орієнтованою на українську аудиторію та потенційно не згенерує помітного інтересу з боку німецької, а відповідно – не дасть відчутних результатів з точки зору діяльності у сфері культурної дипломатії.

Аналогічно до аудіогідів, **формат «українська експертиза»** обговорювався практично з усіма респондентами після прямого запитання інтерв'юера. Співпраця, в рамках якої українські фахівці залучаються у ролі експертів, характеризується респондентами як надзвичайно затребуваною. Так, один з респондентів зазначив, що експерти з Російської Федерації активно присутні на різноманітних заходах у Німеччині, в той час як українські фахівці – значно менше. Інший експерт, представник владних інститутів, підтвердив наявність запиту та необхідність пошуку експертів з України для участі у відповідних заходах в Німеччині. Водночас опитані акцентують увагу на окремих важливих аспектах для успішного втілення таких проєктів: вільне володіння українськими експертами німецькою або англійською мовою, можливість у стислі терміни знайти відповідних експертів та організувати їхній приїзд до Німеччини (що, за словами респондентів, часом є проблемою для української сторони). Практично всі респонденти висловлюють очікування, що Український інститут міг би сприяти реалізації такої співпраці, надаючи контакти відповідних експертів німецькій стороні.

Варто також зазначити, що більшість опитаних з прикрістю зауважували негативний вплив пандемії COVID-19 на втілення запланованих проєктів та важливість додаткового пошуку альтернативних форматів співпраці.

Якщо ж підсумувати всі згадувані респондентами перестороги та можливі перепони на шляху до здійснення спільних проєктів з українською стороною, то варто зазначити такі з них (за спаданням частоти згадування):

- Брак фінансування або співфінансування проєктів і програм.
- Забюрократизованість прийняття рішень офіційними українськими структурами у питаннях представлення українського культурного продукту.
- Розпорошеність управління та відповідальності між різними інституціями, відсутність координуючого центру.
- Бюрократія в ухваленні рішень щодо надання грантової підтримки.
- Слабка підтримка діяльності громадських об'єднань та ініціатив української діаспори.
- Ризик невиконання домовленостей (наводився приклад, коли Державне агентство України з питань кіно у зв'язку зі зміною керівництва відмовилось від фінансування копродукції, яке вже було узгоджено, та ініціювало повторний розгляд цього питання. Німецька сторона відреагувала на це вкрай негативно).
- Відсутність довгострокового проєктування.

Один з експертів прокоментував це так:

«Співпраця українських та німецьких митців у сфері кіно дуже складна, тому що стиль роботи в нас хаотичний, особливо у творчій сфері. В Німеччині такого хаосу немає. Українці не можуть планувати своє життя на три роки, вони мають адаптуватися до тих умов, які є зараз, і роблять те, що вони можуть зробити на даний момент. А німці планують життя на десять років вперед, а фільми – на п'ять. Ми не можемо такого робити».

На додачу до окреслених вище перспектив співпраці варто також зазначити, що експерти декларували інтерес/ потребу мати доступ до бази з інфор-

мацією про українських експертів для професійних подорожей і обміну, а також фахового спілкування та консультацій. Ця база могла б використовуватись для знаходження фахівців у певних культурних сферах, що скоротило б час на пошук, полегшило комунікацію та могло би бути також підтвердженням надійності контактів, відповідного фахового рівня спеціалістів. Деякі з респондентів озвучували очікування від Українського інституту щодо створення такого продукту, який, на їхню думку, є надзвичайно затребуваним інструментом для налагодження культурної співпраці між країнами.

Якщо підсумувати, рівень і обсяг спільних проєктів може бути значно збільшений. Також, за словами експертів, **важливо співпрацювати з Німеччиною загалом, а не тільки з Берліном.** У Німеччині є багато різних контекстів, можливостей, різні аудиторії, і голос української культури ще не є досить почутим.

3. Джерела інформації для міжнародної співпраці

Респонденти використовують різноманітні джерела для отримання інформації в залежності від напряму діяльності. **Особисті контакти і відкриті джерела переважають**, однак для Німеччини характерне існування численних офіційних сайтів і порталів, на яких можна знайти інформацію про різноманітні культурні проєкти і водночас отримати грант на реалізацію конкретного проєкту.

Практики використання особистих контактів у фаховій діяльності:

- Фахове та особисте коло контактів сприймається експертами як джерело надійної інформації. Крім того, за їхніми словами, безпосередній контакт є більш ефективним та менш формальним способом налагодження співпраці.

«Я говорю з людьми... Для мене важливо йти від людини до людини»

– Мартін Вальдес-Штаубер, драматург, *Münchner Kammerspiele*.

- Для представників української діаспори інструментом для налагодження комунікації є також спеціальні ресурси для взаємодії між українцями, що проживають у Німеччині, відповідними організаціями, що представляють їхні інтереси. Наприклад, Віртуальний український дім (ukr-dim.de) – україномовна платформа, створена українською діаспорою Берліну, [54](http://Gel[:b]lau</div><div data-bbox=)

– українсько- та німецькомовне видання, яке зокрема містить контактну інформацію різноманітних організацій.

- Декілька респондентів, які працюють в організаціях, що мають розгалужену систему міжнародних представництв, зауважували, що передовсім використовують мережу контактів своєї організації, що є надзвичайно зручним інструментом для пошуку іноземних партнерів.

Інші згадувані типи джерел

Державні установи:

- Німеччини – Федеральне міністерство закордонних справ Німеччини; муніципалітети міст тощо.
- України – Міністерство закордонних справ України та закордонні дипломатичні представництва України: посольства, консульства.

Офіційні ресурси культурних інституцій та інституцій у сфері культурної дипломатії:

- Німеччини – Goethe-Institut.
- України – Український інститут, Український культурний фонд (УКФ), Національний центр Олександра Довженка.

Грантодавці:

- Konrad-Adenauer-Stiftung.
- Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) .

Навчальні програми:

- Німецька служба академічних обмінів DAAD – містить об'ємну базу з короткою інформацією про персоналії, проекти, організації, що отримали фінансування.
- «MEET UP! Німецько-українські зустрічі молоді» – об'єднує значну кількість організацій, щорічно проводить масштабний захід з метою нетворкінгу.

Університети, дослідницькі центри:

- Інститут славістики - Лейпцизький університет/ Institut für Slavistik - Universität Leipzig.
- Центр східноєвропейських та міжнародних досліджень/ Zentrum für

Osteuropa- und internationale Studien.

- Український Вільний Університет (Мюнхен).
- Грайфсвальдський університет.

Окремі ресурси:

- Ukraine verstehen – німецькомовний ресурс від The Center for Liberal Modernism (LibMod), покликаний сприяти глибшому розумінню України.
- Аналітичний медіа-ресурс UACulture, створений УКФ за підтримки Міністерства культури України, Міністерства закордонних справ України, Національного Бюро «Креативна Європа» в Україні та Platfor.ma, – згадувалась однією з експерток як платформа для пошуку партнерств, яку можна радити німецьким культурним агентам для пошуку українських партнерів.

Варто також зазначити, що нерідко, коментуючи процес пошуку партнерів, деякі респонденти серед представників діаспори та фахового середовища за кордоном «по замовчуванню» обговорювали це як пошук фінансування.

V.

Висновки та рекомендації

1. Загальні висновки та спостереження

Судячи із оцінок опитаних експертів, стосовно України **спостерігається певна розбіжність у ставленні населення в цілому та німецького фахового середовища.**

Попри те, що внаслідок значимих суспільно-політичних подій у 2004 р. та після 2013 р. обізнаність про Україну покращилась, **ставлення пересічних німців до України є нейтральним або стримано позитивним**, значної зацікавленості українськими справами немає. На протипагу цьому **спостерігається позитивне і зацікавлене ставлення до України у фахових середовищах**, яке базується на власному досвіді – професійних контактах з українцями, відвідинами України.

Проблемні точки у формуванні громадської думки стосовно України, які зазначають експерти:

- зосередженість німців на власному порядку денному – потрібен помітний стимул, щоб звернути увагу на інші країни;
- досі прихильне ставлення до Росії у Східних землях, що для певної частини населення означає більш критичне і скептичне ставлення до України;
- постійна присутність у порядку денному ЗМІ проблемних тем, пов'язаних з Україною (криза, корупція, війна).

Асоціації експертів із Україною мають переважно позитивне забарвлення, проте у позитивних асоціаціях бракує конкретики, вони радше передають

загальне відчуття від країни і людей. В той же час **негативні асоціації пов'язані із конкретними явищами і подіями**. Таким чином, загалом позитивних асоціацій з Україною більшість, але вони не мають «обличчя», а негативних конотацій меншість, але вони всі чітко представлені в уяві експертів.

Як і у загальному ставленні до України, по відношенню до сучасної української культури спостерігається розбіжність між сприйняттям фахового середовища та сприйняттям широкого загалу. **Експерти зазначають наявність цікавих культурних явищ сучасної України, з конкретними прикладами, і водночас визнають, що пересічні німці досі мало обізнані про українську культуру**. Типова оцінка сприйняття української культури, що висловлюється експертами: українська культура у Німеччині присутня, але вона – нішева, для фахівців, для обмеженого кола німців, хто цікавиться нею, і для української діаспори.

У контексті української культури згадуються література (досить помітні сучасні автори Ю. Андрухович, С. Жадан, А. Курков, О. Забужко); популярна музика (наприклад, гурти «ДахаБраха», «Dakh Daughters», «Океан Ельзи», «ОНУКА»); українська кухня, мода, архітектура (в тому числі під враженням від подорожей в Україну); кінематограф (О. Довженко, С. Параджанов, К. Муратова, О. Сенцов); сучасні театри (насамперед Центр Сучасного Мистецтва «ДАХ», також PostPlayТеатр, Київський академічний театр драми і комедії на лівому березі Дніпра, Дикий театр); фестивалі (літературний проєкт MERIDIAN CZERNOWITZ, міжнародний мультидисциплінарний фестиваль сучасного мистецтва ГОГОЛЬFEST).

Говорячи про явища української культури, **німецькі експерти згадують не тільки сучасні події, постаті, явища, а й класиків літератури** (насамперед М. Гоголь, також М. Булгаков), авангардне мистецтво 20-х років ХХ ст. Це свідчить про досить високий рівень обізнаності із українським культурним спадком, що спостерігається у окремих представників німецьких фахових середовищ.

Типова думка стосовно попиту на сучасну українську культуру у Німеччині, яку висловлювали експерти, полягає у тому, що попит був би можливий за наявності активної пропозиції. На думку експертів, наразі Україна володіє величезним культурним надбанням, але поки не може його належним чином презентувати. Тим не менше, експерти оптимістично налаштовані стосовно перспектив українського культурного продукту.

Обізнаність із більшістю запропонованих до обговорення культурних феноменів невисока. Найбільш відомі і асоційовані із Україною події та явища ХХ-ХХІ ст.: Майдан, Голодомор, Бабин Яр (про Чорнобильську катастрофу

добре обізнані, але пов'язують її не тільки з Україною); Софійський Собор у Києві; елементи, похідні з народної культури і побуту (пісня Щедрик / Carol of the Bells, борщ, декоративно-ужиткове мистецтво); сучасні митці О. Сенцов, С. Жадан, О. Забужко; фільм О. Довженка «Земля»; деякі історичні феномени: козаки/Запорізька Січ, скіфи, Київська Русь.

У контексті феноменів, на які планується спиратись у просуванні української культури, більшість опитаних експертів переконана, що **варто більше апелювати до актуальних персоналій і подій**. Як зазначають експерти, дієва культурна дипломатія не може ґрунтуватись переважно на аспектах минулого.

Більшість опитаних експертів мали досвід співпраці з українською стороною, спільної участі у культурних проєктах, і цей досвід позитивний. Співпраця відбувається у різних форматах, які вже підтвердили свою ефективність. Для літераторів це підтримка особистих контактів для представлення своєї творчості та презентація авторів, твори яких перекладені німецькою (зокрема, участь у книжкових виставках, виступи на телебаченні); для музикантів – участь у концертах і фестивалях; для науковців – виступи українських фахівців на конференціях, участь в дискусіях, круглих столах, запрошення на стажування; для дипломатів – здійснення спільних проєктів як на території України, так і у Німеччині.

Активні представники української діаспори, що є у фокусі даного дослідження, також **долучаються до української культурної дипломатії**, зокрема за підтримки органів місцевого самоврядування в Україні та Німеччині.

Основні перепони у проведенні заходів культурної співпраці, які відзначали експерти:

- Брак фінансування та співфінансування проєктів і програм;
- Інертність офіційних структур, бюрократизм у прийнятті рішень, заформалізованість грантових програм;
- Розпорошеність управління та відповідальності між різними інституціями, відсутність координації зусиль у культурній дипломатії;
- Слабка підтримка діяльності українських громадських об'єднань в діаспорі.

Зацікавленість у співпраці на майбутнє є. Експерти висловили багато різних ідей про напрямки взаємодії у всіх сферах культурного співробітництва, деякі з них вже знаходяться на етапі обговорень (Гогольфест у Мюнхені, театральний фестиваль Київ-Мюнхен).

Існуючі формати співпраці – фестивалі, концерти, зустрічі, обміни – уже створюють гарне підґрунтя для культурної взаємодії, але **недоліком є спорадичний характер заходів**. Варто створити платформу для розробки спільних проєктів в різних сферах за участю представників обох країн з подальшим їх лобіюванням і здійсненням на сталій основі.

2. Специфічні рефлексії та рекомендації аналітиків

Фактично фахове середовище зараз є одним із промоутерів України у Німеччині, адже воно активно говорить про країну в позитивному ключі і сприяє налагодженню зв'язків між країнами.

На думку експертів, **у просуванні української культури слід відштовхуватись не від потреби в українському продукті**, а від потреб у якісному і трендовому продукті за найрізноманітнішими напрямками (музика, література, гастрономія, мода, туризм тощо) і йти назустріч цим потребам із власною пропозицією.

Експерти зазначають, що **для німців є привабливими новаторство у культурі, осучаснення традиційних явищ. Німецькій аудиторії** (як фаховій, так і населенню у цілому) **слід пропонувати оригінальні твори і підходи**, створювати для неї нові враження і нові можливості, сприяти розширенню досвіду.

Перспективний напрямок для зміцнення культурних зв'язків України та Німеччини – туризм. Німці багато подорожують, люблять відкривати для себе нові країни, і відвідування України для них зазвичай є потужним позитивним враженням, що якісно змінює уявлення про країну та її культуру. Тому до завершення пандемії COVID-19, коли перешкоди для подорожей буде усунуто, варто розробляти пропозиції у цій сфері, не обмежуючись звичними туристичними напрямками (такими як Київ чи Львів).

Окрім секторів культури, що були у фокусі даного дослідження, **варто також звернути увагу на спорт** як сферу, цікаву німецькому населенню. Наприклад, у теперішній час німецькі ЗМІ продовжують досить активно висвітлювати діяльність боксерів братів Кличків, чия кар'єра була пов'язана із Німеччиною, що дозволяє нагадувати широкому загалу про Україну в позитивному контексті. Таким чином, комунікація спортивних досягнень українців може стати важливим елементом культурної промоції.

Місцева влада, навіть у невеликих німецьких містах, охоче підтримує культурні проєкти громадських організацій української діаспори, тому **контакти із місцевою владою, а не тільки із центральною, також створюють багато можливостей** (в тому числі фінансових) у сфері культурної дипломатії.

Існує запит на створення певної інформаційної бази для тих, хто хотів би співпрацювати з боку України та Німеччини, єдиного ресурсу для отримання відомостей про інституції, фахівців, формати співпраці, для надання допомоги у вирішенні організаційних питань.

3. Рекомендації по роботі з окремими ЦА.

Кіно

- Демонстрація сучасних українських фільмів із німецьким перекладом/субтитрами;
- Долучення показів українського кіно до програм комплексних заходів про просування української культури (на кшталт Українських тижнів, що відбуваються під егідою дипломатичних установ);
- Продовження україно-німецької співпраці з молодими режисерами. Зокрема, така робота може проводитись у взаємодії із Німецьким інститутом і музеєм кіно (Deutsches Filminstitut und Filmmuseum), де уже функціонують формати професійного обміну, проводяться практичні семінари, що дозволяє підтримувати професійну комунікацію без залучення значного державного фінансування;

Музика

- Організація проєктів з обміну досвідом за участі композиторів, музикантів, вивчення практики та методів викладання музики, проведення спільних концертів, коли музиканти грали би разом і вчилися один в одного;
- Інтеграція до німецьких музичних фестивалів Днів України, в рамках яких виконувалися би твори українських композиторів.

Література

- Забезпечення перекладу та промоції сучасної української літератури на книжкових виставках та під час творчих зустрічей із авторами;
- Створення літературного клубу в Берліні або при віртуальному Українському домі; відкриття української бібліотеки (у будь-якому форматі: при Посольстві України, або при іншому культурному центрі тощо); підтримка мережі передачі українських книжок для буккросингу у берлінських кав'ярнях, яка вже існує завдяки ініціативі української громади.

Медіа

- Встановлення контактів між журналістами обох країн, розробка форматів їх спільної роботи у редакціях різних видів медіа; організація прес-турів німецьких журналістів в Україну;
- Активізація присутності українських літераторів, науковців, журналістів у німецькому інформаційному полі, оскільки наразі у німецьких медіа коментарі та погляди українських фахівців практично не представлені.

Перформативні мистецтва

- Започаткування і розвиток проєктів по взаємодії/професійному обміну у сфері сучасного танцю і перформансу, тобто у тих сферах, де наявність мовного бар'єру не перешкоджає залученню публіки;

Візуальне мистецтво/супутні напрямки

- Організація виставок представників сучасного мистецтва.
- Більш широка демонстрація витворів українського мистецтва в німецьких музеях, стимулювання обміну колекціями;
- Покращення якості українських стендів на виставках (з точки зору їхньої візуальної реалізації);
- Презентація української моди німецькому бізнесу і широкій спільноті.

Освіта і наука, дослідження

- Збільшення кількості молодіжних чи учнівських обмінів для навчання;
- Проведення лекцій про українську мову та розвиток співпраці з мовними центрами і університетами Німеччини, де вивчаються іноземні мови;
- Залучення українських стартапів до виставок інновацій та технологій, наприклад, тих, що регулярно проводяться у м. Ганновер
- Влаштування обговорень і зустрічей на перетині середовищ громадянського суспільства та мистецтва;
- Об'єднання дослідників, архіваріусів, етнографів, працівників архівів у творчі групи;
- Обмін академічними методами та концептами, вивчення архівів та налагодження взаємодії у сфері культурного надбання і спадщини.

Окрім рекомендацій, які висловлювались експертами стосовно окремих секторів культури, варто згадати пропозиції по започаткуванню у Німеччині регулярної масштабної події для промоції української культури, наприклад, кінофестивалю або театрального фестивалю. Експерти зазначають, що на фоні великої кількості культурних подій, наприклад, у м. Берлін, подібний проєкт має бути комплексним (сполучати заходи різного формату – покази, вистави, дискусії тощо) і активно висвітленим у комунікації для того, щоб привернути увагу аудиторії. Для ефективного реалізації такої ініціативи потрібно, щоб організатори вивчили і впроваджували світовий досвід, врахували сучасні кіно-або театральні тенденції, долучали популярні або перспективні творчі колективи, мали змогу залучити достатнє фінансування, організаційний ресурс і діяли на основі довгострокового плану реалізації проєкту.

Додатки

1. Технічні результати оцінки культурних феноменів

Феномени упорядковано за спаданням рівнем обізнаності про них. Оцінювалось те, скільки відповідей про змістовне знання (принаймні щось, добре знають) зустрічалось серед усіх отриманих відповідей. Упорядкування не є кількісним рейтингом з чіткою розстановкою феноменів по місцях, тому результати доцільно інтерпретувати, експертно розрізняючи групи феноменів: добре відомі, відомі на середньому рівні, маловідомі.

	Обізнаність			Асоціації з країною				Всього	
	Не чув	Лише чув, детальної інформації не знаю	Знаю принаймні щось	Знаю досить добре	Важко відповісти	Тільки інші країни	Україна та інші країни		Україна
Чорнобильська катастрофа				7		1	4	2	7
Майдан			1	6				7	7
Голодомор		1		6				7	7
Козаки (Запорізька Січ)		1		6		1		6	7
Щедрик		1		6	1		1	5	7
Софійський Собор у Києві		1	1	5				7	7
Борщ		1	1	5		1		6	7
Микола Гоголь		2	1	4		4		3	7
Київська Русь	1		1	5		1		5	7
Олег Сенцов	1		1	5				6	7
Скіфи		2	1	3	2			4	6
Казимир Малевич		3	1	4	3	1	1	3	8
Кримська війна (1853-56)		1	4	3		7		1	8
Українське декоративно-ужиткове мистецтво (Петриківський розпис, Косівська кераміка, вишиванка та інше)	1	1	3	2				6	7
Пауль Целан	1		1	4	1	2	1	1	6
«Земля» Олександра Довженка	2			4				4	6
Бабин Яр	2			4			1	3	6
Сергій Жадан	2		1	5			1	5	8
Оксана Забужко	2		1	4				5	7
Олександр Довженко	3			4		1	1	2	7
Василь Стус	2		1	3				4	6
Іван Мазепа	2		1	3				4	6
Андрій Курков	3	1		4	1			4	8
Сергій Корольов	1	2	1	3		3		3	7
Соломія Крушельницька	3		1	3				4	7
«Тіні забутих предків» Сергія Параджанова	2	2		3		1	1	3	7
Володимир Вернадський	2	2		3				5	7
Іоанн Георгій Пінзель	3	1		3			1	3	7
Анна Київська	4	1		3	1	2	1		8
Олександр Мурашко	2	1	1	2			1	3	6

	Обізнаність				Асоціації з країною				Всього
	Не чув	Лише чув, детальної інформації не знаю	Знаю принаймні щось	Знаю досить добре	Важко відповісти	Тільки інші країни	Україна та інші країни	Україна	
Григорій Сковорода	1	2	2	2				6	7
Леся Українка	2	1	2	2				5	7
Український авангард 1910-1920: образотворче мистецтво, кіно, література	1	3	1	2	2			4	7
Харківська школа фотографії	2	2	1	2				5	7
Сергій Параджанов	3	2		2			1	3	7
Херсонес	3	2		2	1	2		1	7
Борис Лятошинський	4	1		2				3	7
Серж Лифар	4	1		2	1	1	1		7
Дзига Вертов	5			2				2	7
Кіра Муратова	5			2				2	7
Паркомунa (представники Олег Голосій, Олександр Гнилицький, Василь Цаголов, Арсен Савадов та інші)	5			2				2	7
Леся Курбас та Театр «Березіль»	5		1	2				3	8
Йозеф Рот	1	5		2	3	3	1		8
Українське модерністське (неофіційне) мистецтво Радянського періоду (представники Алла Горська, Валерій Ламах, Флоріан Юр'єв та інші)	2	2	1	1				4	6
Шолом Алейхем	2	1	3	1	1			4	7
Кобзарська традиція	1	3	2	1				6	7
Бахчисарайський палац	2	2	2	1				5	7
Володимир Горовиць	3	1	2	1	1			3	7
«Розстріляне відродження»	3	2	1	1			1	3	7
Олександр Архипенко	4		1	1				2	6
Михайль Семенко	5			1				1	6
Олександра Екстер	4	1	1	1			1	2	7
Валентин Сильвестров	4	2		1				3	7
Марія Примаченко	4	2		1				3	7
Агатангел Кримський	5		1	1				2	7
Українське бароко / Козацьке бароко / Мазепинське бароко	4	2	1	1				4	8
Олександр Потебня	6		1	1				2	8
Георгій Нарбут	6			1				1	7
Іван Кавалерідзе	6			1				1	7
ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління)	5		2					2	7
Давид Бурлюк	5		2					2	7
Олександр Богомазов	2	3	1			1	2	1	6
Юрій Кондратюк	5	2	1		1			2	8
Бойчукізм	5	1	1					2	7
Соня Делоне	5	1	1		1			1	7
Хайтарма	6		1					1	7
Тетяна Яблонська	7		1					1	8
Броніслава Ніжинська	4	2				1	1		6
Георгій (Юрій) Шевельов	5	2				1		1	7
Яків Гніздовський	5	2				1		1	7
Василь Єрмилов	6	1						1	7
Дмитро Бортнянський	7	1			1				8

2. Перелік респондентів, які взяли участь у дослідженні

Ріхард Герцінгер [Richard Herzinger], журналіст, публіцист, колумніст, видання «Український тиждень».

Ніна Янсен-Дайнцер [Nina Janßen-Deinzer], кларнетистка, професорка, Nuremberg University of Music.

Маттіа Неллес [Mattia Nelles], експерт у сфері комунікацій, Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), Україна - Кластер «Перспективи розвитку східних регіонів України».

Мартін Вальдес-Штаубер [Martin Valdes-Stauber], драматург, Münchner Kammerspiele.

Д-р Крістіан Дімер [Christian Diemer], Керівник проєкту, «Дім Європи»

Мартін Айзенд [Martin Eisend], професор маркетингу, віцепрезидент з досліджень, післядипломної освіти та передачі знань, Europa-Universität Viadrina; президент European Advertising Academy.

Гелен Геррітсен [Heleen Gerritsen], директорка, кінофестиваль goEast.

Олександра Хільдебрандт [Alexandra Hildebrandt], директорка, Mauermuseum-Museum Haus am Checkpoint Charlie.

Д-р Олаф Кюль [Olaf Küh], відповідальний за співпрацю з Україною, Росією, Білоруссю, Закавказзям та Центральною Азією, Мерія м. Берлін.

Д-р Сюзан Стюарт [Susan Stewart], керівниця, відділ Східної Європи і Євразії, Німецький Інститут міжнародних і безпекових справ (SWP).

Респондент зберігає анонімність

Анка Фельдгузен [Anka Feldhusen], Надзвичайний і Повноважний Посол, Посольство Федеративної Республіки Німеччина, Київ.

Катаріна Шаупп-Карманн [Katharina Schaupp-Karman], керівниця відділу культури, Посольство Федеративної Республіки Німеччина, Київ.

Ірина Шум, консул, Генеральне консульство України в Мюнхені.

Леа Штйвер [Lea Stöver], керівниця, Creative Europe Desk KULTUR.

Валентина Залевська, співзасновниця Ukrainian film festival Berlin та Plivka films (Берлін, Німеччина), програмна координаторка Львівського міжнародного фестивалю короткометражних фільмів Wiz-Art (Львів, Україна).

Олеся Лазаренко, наукова співробітниця, Europa-Universität Viadrina, Франкфурт-на-Одері.

Наталія Сінкевич, наукова співробітниця, Ludwig-Maximilians-Universität München, Мюнхен.

Олександра Бінерт, засновниця, Ukrainischer Kinoklub in Berlin.

Марина Гальовська, Freie Ukraine Braunschweig e.V., Брауншвейг.

Тарас Левченко, Науковий співробітник, Ostfalia University of Applied Sciences, Вольфенбюттель.